

است در بدن همچنانکه فساد خون اسباب بروز مرض می شود اغتشاش امر عالی هم باعث اختلال امور ملکی است متأسفانه دولت ایران سالها است گرفتار این اختلال و مرض امور مالی است اگر چه بسمی توجه مجلس شورای ملی در سه ماهه قوی تیل تسویه جمع و خروج مملکت انجام پذیرفت ولی در عمل بواسطه چندعلل مقصود و مطلوب بطور دلخواه صورت وقوع پیدا نکرد و بزرگترین علل عدم انتظام ولایات بود که از پیش آمد وضع جدید و اشتباهات عامه ناهن دراصل موضوع ناشی شد هر چند در سنوات اخیر و بالفعل اولیای امور گرفتار سختی و تنگدستی بوده هستند ولی باید دانست که خوشبختانه سرچشمه های عایدات دولتی اینمک تقریباً دست نغورده مانده است و همین قدر لازم است که تخی کاشته شود تا نتیجه حاصل گردد نکته مهمی که باید گوشزد و مرگوزهن تمام اهل مملکت گردد این است که تصور ننمایند که از خودداری و اسماک در ادای خراج و مالیات صریح می بریزند زیرا که وجود مالیاتی برای مصارفی است که تمام سعادت و نیکبختی اهالی مملکت بسته بانجام آن مصارف است و هر قدر در این ایشاده گوشش بیشتر شود رفاهت زیادت خواهد بود و برعکس عدم انجام هواج موجب اختلال امر معیشت آنان است مثلاً موجب حساب دقیق بنده یقین کرده ام که هر نفری از افراد سکنه ایران یا نوزده قران کرایه تجارت خارج یعنی کرایه امته که از خارجه ایران وارد میشود و از ایران خارجه می رود میبندد و اهالی شهرها علاوه بر این سری شش تومان هم بر روی کرایه مابین احتاج داخله خود را می دهند بساختن راه آهن میان شهرها این کرایه نصف میشود یعنی شهری ها پس از دایر شدن راه آهن کلیتاً سری چهار تومان تقریباً کرایه خواهند داد و عموم اهالی سری هفت هزار و پانصد دینار شرط این صریح کرایه وجود راه است و ساختن آن چنانکه بعد ذکر خواهد شد یک مبلغ وجه ضمانت ابتدائی میخواهد که بهر نفر شهری پنج هزار میرسد و بهر رعیتی یک هزار تا این اندازه فداکاری نشود هشت برابر آن صرفه کرایه حاصل نخواهد شد تصور گذشتگان در ادای تکلیف خود مردم را بشبه انداخته و ادای مالیات را از قبیل جریمه دانسته اند که هر قدر ممکن باشد از پرداخت آن باید شانه خالی کرد و غافلند که مالیات را برای چه وضع کردند و اگر داده نشود و به مصارف خود نرسد چه مفاصدی در کار خود مردم دست می دهد موقع صرف وجوه مالی اجمالاً برای حصول سه مطالب است

اول حفظ نظم دوم تربیت اطفال اهالی مملکت سیم تسهیل اسباب مرادوه - یعنی آبادی طرق و شوارع هر یک از این سه فقره صورت نگیرد امر آسایش و ترتیب معاش اهل مملکت مختل خواهد بود در زمان گذشته فقط حفظ نظم نایک درجه بعمل می آمد و در تربیت اطفال و تسویه راهها اقدامی نمیشد باین جهت مردم این خاک در یک حال توقف و بی خبری مانده و در هیچیک از شب زندگی آنها هر کتی شاهمه نمیشد بهماز تغییر و تبدیل مسلك دولت بشروطیت بواسطه جسارت اشرار از یک طرف و بی اسبابی دولت از طرف دیگر آن نظم هم از میان رفته و ترتیب ناگواری پیش آمده که اگر بزودی بندهای کاتبه شایقه معالجه نشود توهم همه قسم مخاطر برای آینه ملک در نظر است هشت مجریه دولتی و هیئت مجتمعه مجلس شورای ملی باید

آنی غفلت نوزده تمام اوقات خود را در مصروف رفع معایب مزبور بنشیند تا نشاء الله آطور ترقی مطابق که مقصود اصلی تمام زندگانی ملی است بهره شود و ظهور بیاید برای اینکه مطالب درست شکافته شود باید دانست احتیاج فوری و فوئی مملکت چیست و در صد انجام آن بر آید

اولاً برای حفظ نظم این مملکت امروزه افلا چهل هزار نفر قشون مستمه از سواره و پیاده و توپخانه لازم است که بر روی هم از سوار و پیاده و صاحب منصب و تابین نوری افلا از یکصد الی یکصد و بیست تومان مخارج دارد در صورتیکه عیالات همان یکصد تومان را مأخذ قرار بدهیم کلیتاً چهل هزار نفر در سال هشت کرور تومان مصارف پیدا خواهد کرد از این مبلغ امروزه در بودجه دولت شش کرور تومان تقریباً محل دارد بقیه آن که دو کرور میشود محل معلوم لازم دارد تا ثبات تربیت اطفال است که از آن حیث امروزه میتوان گفت هیچگونه اقدامی بعمل نیامده است و التزام امور مملکت داری شمرده میشود جمعیت شهرهای ایران بر حسب تخمین چهار کرور نفر بر آورده شده است و بنا بر موازینی که از زوری تجارب سایر ملل در دست است صدی یا نوزده نفر از کلیه عده اهالی اطفال هستند که باید به مدرسه بروند مشغول درس باشند لهذا از ۴ کرور مزبور سیصد هزار نفر اطفال مکتبی بیرون خواهند آمد که محتاج تربیت خواهند بود و اگر تصور نائیم که هر یک مدرسه بتواند سیصد نفر شاگرد درش ازان بپذیرد عده کلیه مدارس ابتدائی لازمه یک یک هزار مدرسه بالغ میشود و هر مدرسه در سال هزار تومان مخارج بر می آید بنا بر این وقتی که بدایر کردن مدارس مزبور موفق شویم میباید صد سالی شش کرور تومان خرج آنها کنیم چنانچه سایر ملل و دول رفتار کرده اند نصف این مخارج را باید اهالی بلاد بشکل مالیات بلدی بدهند و نصف دیگر را باید دولت کسب کند پس سه کرور از شش کرور بر عهده دولت وارد می آید ولی چون یک مرتبه تمام هزار مدرسه را بواسطه فقدان اسباب کار نمیتوان دایر کرد باید برای این کار مدتی قرارداد مثلاً سه سال که در ظرف آن بمرور مدارس دایر و ایجاد شود بنا بر این دای بنده این است که عیالات اهالی یک کرور تومان برای این مصرف در بودجه معین شود تا بعد متدرجاً آن افزوده بعد کمال برسد تا بنا بر اوزار تخانه های ایران ترتیب اداره ندارد و این ترتیب هم از امور لازمه است و مصارف این کار راهم بر سبیل بر آورد این بنده بیک کرور تخمین می نمایم که باید در بودجه منظور نمود را بما ایجاد طرق و شوارع است مبالغه این بنده را در ازوم راه یعنی راه آهن تمام اهل این شهر میدانند و رفته رفته سایر بلاد هم نشر کرده و میکنند یقین بنده این است که مملکت دارای حفظ نظم نشر معارف و عدالت تولید ثروت بعبارت اخیری تمام سعادت این مملکت منجمر و منوط بساختن راه آهن است سنه ماضیه قوی تیل از حیث زراعت سال رحمت بود بعضی حاصل تمام مملکت خوب بود مهلتاً سال بد یعنی زراعت کار شد چرا بدلیل اینکه هر رعیتی تقریباً در سال شش الی هفت خروار غله بعمل می آورد یک ثلث الی نصف این غله را خودش لازم دارد چه از ران باشد و چه گران نگاه میدارد و صرف میکند و بقیه را باید بفروشد و صرف سایر مایحتاج خود از ملبوس و غیره کند و قتی که جنس مشتری دایمه باشد متلاخرواری شش هفت تومان بفروشد از فروش

جنس زائد معاش خود میتواند چهل یا پنجاه تومان پول نقد بدست بیاورد و صرف حوائج خود نماید اما در سه ماضیه این قیمت بدو تومان الی سه تومان رسید و آن عیالنی ره پایا بده و پانزده تومان بالغ شد و در بعضی از نقاط مجلس اصلاً خریدار ندارد رعیت بیچاره بکلی دستش خالی است نتیجه آنکه اولاً رعیت فقالیبا اندوخته ندارد بی پای می شود و دلش طبیعتاً از کار خود سرزده خواهد شد و شاید بسیاری از آن ها خیال کنند که سال دیگر قدری کسکتر بکارند تا بتوانند حاصل خود را بقیمت بهتر بفروشند و اگر خدای نخواست اتفاقاً حاصل سال دیگر خوب شود آنوقت دیگر بقدر حاجت خود شش هم بر نهی دارد و باید بقیمت گران بفرد و بر فرض که ره پایا نان داشته باشند شهری ها گرفتار گرانی فوق العاده می شوند و تمام این معایب از بی راهی است و گرانی حمل و نقل اگر راه آهن باشد اولاً در سال رحمت آنچه زائد بر حاجت مملکت است و او کسور را خروار باشد بقیمت صحیح بخارج می رود انگلستان بتهائی مالی بیست کرور خروار غله را مشتری است و الا تمام نقاط عالم خریده میبرد ما بتوانیم بگنم از این حاجت ادرا بعمل آورده بدهیم پشت خواهد خرید

و همین قسم بسیاری از ممالک بر جمعیت مشتری غله می باشند در هر حال اگر راه باشد چیزی بزمین نخواهد ماند و این فقره بهترین مشوقها است برای زیاد شدن زراعت از بیست کرور نفوس این مملکت افلا چهارده کرور اهل زراعت و بستگان آنها است و آسایش و سعادت تمام اهالی بسته با آسایش و سعادت این طبقه است که تمام مایحتاج اهالی یعنی با زوری آنان حاصل میشود پس رعایت نیک بختی این گروه خدمت بکلیه ما ملت است و این مقصود حاصل میشود بساختن راه یعنی اسباب تسهیل فروش حاصل عمل ره پایا که هم ره پایا از آن منتج میشود و مشهاری ما ضمناً از آنچه ذکر نمودیم معلوم می شود که سعی شهری ها با زراعتی از ازان در واقع استفاده بیکارهای مملکت است از رنج کارکنان یعنی نفع بیکار بضرر کارگر و این از هر قانون انصاف و عدالتی خارج است و از طرف دیگر شهری هم که مشتری زایبجنس ره پایا است نباید بکلی اسیر آن طایفه باشد که بر حسب دلخواه بهره بیتی که بخواند جنس خودش را بشهری ها بفروشد نظم و تعدیل این فقره بسته بوجود راه است که هر یک از طرفین بخواهند بهمدیگر تعدی نمایند مانع است یعنی اگر زراعت بخواهد زیاد از اندازه نرخ جنس خود بالا ببرد شهری با ضمانت راه میتواند حاجت خود را از محل دیگر تدارک نماید و برعکس اگر جنس فراوان باشد و خریدار نزدیک نباشد زراعت میتواند جنس خود را بجای دورتر و بالاتر بخارج مملکت بفروشد با جمله مایه سعادت و آسایش مملکت از هر طبقه که باشد از زراعت و تاجر و غیره بمقیمه رسد این بنده راه است و اولین تکلیف سیاسی اولیای امور مملکت اقدام باین امر اساسی است و برای حصول این نتیجه لازم است که یک طبقه از زراعت ساخته شود بعد از حاصل آن طبقه اول اقدام بقطعات دیگر میتوان نمود بلکه اهل مملکت وقتی بمایه قلمی بر خوردند خودشان نیز در شرکت در راه مقدم خواهند شد و انشاء الله در اندک مدتی راههای اصلی مملکت بمعدل بر آه آن شده اسباب نیکبختی اهالی فراهم می آید قطعه اولی که بنظر این بنده اهم

خطوط می آید خطی است که از دریای خزر بطلیح فارس منتهی میشود و برای تدارک سرمایه آن چهار کرور در محل صناعات و پرداخت تنزیل و استهلاك لازم است که اترام ملت ایران باید تقدراً برعهده بگیرد بنا بر این کلیه تنخواهی که امروزه طرف حاجت ملت و از ادای آن ناگزیر است هشت کرور تومان میشود که باید در ظرف دو سه سال بر عایدات دولتی افزوده شود تا مقاصد ملی باین شکلی که لازم است بعمل بیاید برای تدارک این هشت کرور دومر در نظر گرفته شده است یکی تحمیل مالیاتی بر قند و شکر و دمای پانزده بلکن تبریز ده شاهی بر قند و شکر و کوهوانکه یک قران بر جای از این ده گند بوجوب حساب میتوان چهار کرور تومان عایدات حاصل نمود و چهار کرور دیگر را باید از طریق تعدیل مالیات حاصل نمود و بنا بر موازینی که در دست است این مبلغ از آن مر در ظرف دو سه سال حاصل خواهد شد و باین شکل اقدام صحیحی در انجام امور مملکتی می توان نمود پس از آنکه فایده و نتیجه این اقدامات را مردم دیدند البته اطمینان آنها زیاد تر شده بهر قسم همراهی تازه برای تکمیل ایوای سعادت و راحت خود اقدام خواهند نمود یک نکته دیگر باقی است که در اینجا باید مسکوت عنه نماند هیچ ملتی از سر قه و اسماک در مخارج عمومی بجائی نرسیده و تاریخ تمام دول عالم بطور وضوح می نمایند که هر قدر بر مصارف عمومی ملل مختلفه افزوده شده است درجات سعادتشان از هر جهت رو بترتیب بیشتر مالیات می دهند و مصارف می نمایند بهتر از آنهایی است که نسبتاً کمتر می دهند و امروز دولتی هست که اگر عایدات دولتی را بدهد نفوسش بالسویه تقسیم نمایند بهر سری در سال چهل و پنج تومان میرسد و حال آنکه عایدات دولت ایران بهر سری هشت قران می افتد و همین جهت حال اهالی این هم در مقامی است که همیشه در بریشان حالی هستند و پس از آنکه هشت کرور دیگر بر عایدی دولت بیفزائیم تازه بهر سری به جهت از مالیات قدیم و جدید دوازده قران میرسد و این سه هشر مالیاتی است که همسایه غربی مایعنی دولت عثمانی از رعیتش اخذ میکند (خانه) آنکه در دستن مالیات بر قند و جای چون پای دول خارجه بمیان می آید و موافق عهدنامه تجارتی با آنها افزاری داده شده است رضایت دولتین مجاورتین روس و انگلیس لازم خواهد بود بواسطه مساعدت و همراهی که دولتین مزبور تین در پیشرفت امور این مملکت دارند و بنا بمذاکراتیکه در این خصوص بعمل آمده است امیدواری کمال حاصل است که بحسن قبول دلیل قلمی بر همراهی خود اقامه کرده تمام ملت ایران را از این مساعدت خوشنود سازند

لایحه دوم وزیر مالیه

واضح است هر یک دیناریکه در مملکت صرف مخارج و مصارف عمومی بشود باید بشکلی از اشکال از اهالی آن مملکت اخذ شود اما تمام مخارجی که برای مصالح عامه میشود از یک جنس نیست یعنی بعضی از مخارج فایده اش عام است و تمام افراد ملت تعلق می گیرند مثل مخارج قشونی و تسویه طرق و ایجاد مدارس عالی و غیره اینگونه مخارج را مسلم است که تمام اهل مملکت باید بشرکت همدیگر

بدهند و بشکل مالیات عمومی گرفته و بصرف میرسد اما مخارج دیگری در مملکت میشود و باید بشود که فایده اش خاص است یعنی یک عده مسعودی از اهالی تعلق می گیرد برای سایر اهالی تعلق ندارد مثل روشنائی و نظیف کوچه های شهرها مصکاتب ابتدائی تحصیل و تقسیم آب خوردگی و پلیس و پاسبان و مرخصخانه و بسیاری دیگر متلاخراغ برق خیابان لاله زار کوچه تبریز و شیراز را روشن نمی کند و قس علیهذا بنا بر این در تمام دول متدنه محل مخارج عام البته را از مخارج خاصه تفکیک کرده اند یعنی مخارج عام البته را از مالیات دولتی می پردازند و مخارج خاصه را از مالیات دیگری که بعنوان مالیات بلدی باهل بلاد بفراخود حوائج آن ها توزیع میشود بصرف می رسانند در این دو سال مشروطیت بعضی از شهرهای ایران پس از شنیدن اسم انجنین بلدی و دیدن نظامنامه آن بخیل اقدامات بلدی افتادند ولی هیچ این خیال بظاظر آن ها غلطور نکرد که اول باید فکر معنی برای مصارف از خود شهر گردد بعد اقدام بجاری امور بلدی و گویا چنین تصور کرده اند که عین مالیات دولتی را باید سرف حوائج شهری نمود و این اشتباه پانزده میشود که بسیاری جایز میباشد که سالی دوپست سیصد هزار تومان از مالیات مملکت سرف توفیر قیمت گندم و نان شهرهای بزرگ بشود حال آنکه معلوم نیست چرا باید مالیات قراه کرمان و خراسان را صرف تفاوت نان ساکنین طهران کرد و تارفع این اشتباهات اساسی نشود هرگز کارها در رشته اصلاح داخل نمی شود از ققیم گفته اند (من کان له الغنم فلیه النظم) لهذا یکی از اصلاحات امور مالی مملکت مخصوصاً تشخیص و تفکیک مالیات بلدی است از مالیات ملکی و در این موقع باید ذکر شود که اهالی بلاد ازدادن مالیات دولتی معاف نمی شوند زیرا که اهالی بلاد مانند ره پایا فراه بلکه بیشتر در حوائج عمومی سهم و شریکند و بنا بر این هم باید در مخارج عمومی شرکت نمایند در مخارج خصوصی را از عهده بر آیند ترتیب قانونی برقرار کردن مالیات چه ملکی چه بلدی چنانچه خاطر ارضاء محترم مجلس شورای ملی مسوق میباشد اینست که از طرف وزیر مسئول باید لایحه قانونی در این خصوص پیشنهاد مجلس مقدس شود و مجلس آنرا قبول یا رد کند انجنین بلدی نقطه اگر محلی بنظرش برسد بسایه بتوسط حکومت و وزارت داخله بمجلس مقدس اخبار کند نه آنکه خودش بالاستقلال مالیات طرح نماید برای آنکه شروطنی در این امر مهم شده باشد این بنده پیشنهاد مجلس مقدس شورای ملی می نمایم که مقرر دارند عیالات خانهای شهرها ذری یکصد دینار و باغات ذری یکتاهی در سال بعنوان مالیات بدهند و همچنین کلیه مستغلات دهبک از مال الاجاره از کلیه عایداتی که از این رهکنفر حاصل میشود نصف فایده دولت شود برای مصارف عمومی و نصف دیگر داخل خزانه شهر بشود برای امور بلدی از قبیل پلیس و استصاب و پاسبانی و آب و روشنائی و مکتب ابتدائی و غیره برای اینکه این مطلب در نظر بعضی اشخاص فوق العاده جلوه نکند بطور مثل اظهار میدارد که خانههای رعیتی شهرها غالباً صد الی دوپست ذرع مساحت دارد لهذا بنا پیشنهاد این بنده در سال یک تومان الی دو تومان مالیات خواهند داد در عرض

بهره نمی برند

آقای میرزا ابوالحسن خان - این لایحه که در مجلس قرائت شد و آن چیزی که جناب وزیر مالیه بمجلس پیشنهاد کرده اند در حقیقت معلوم کرد که کار کبیسون مالیه چیست و باید دو کبیسون باشد یکی برای بودجه و یکی هم برای همین گونه مقابل که پیشنهاد میشود و این مطلب که پیشنهاد کرده اند بسیار خوب است اما ما حالا نمیتوانیم دای بدهیم که صحیح است یا رد نمایم بلکه باید راجع بکبیسونی که معین میشود بشود و آنها نظریات وقت خود را نموده و ببینند صلاح است امروزه اقدام باین کار بشود یا نه و با دلایل آن را بجلس ارائه دهند

حاج معین التجار - میخواستیم از جناب وزیر مالیه استواری کنم و یقین است مدتیست در این خیال بوده با سرفاه هم لابد مذاکره نموده ایند خواستیم بدانم آیا سرفاه مساعدت قلمی در این باب خواهند نمود یا نه

وزیر مالیه - بلی همان طور که گفته است در این خیال هستم و با سرفاه مذاکره کردم و امیدواری هم حاصل گردیده این بود که این لایحه را پیشنهاد کرده ام ولی امروز مانا گر بپریم از اینکه این را در این ماییم و چاره امروز جز تحصیل پول نداریم پس باید مسایله را اصلاح نمایم لاجلای باید این راه را پیش بگیریم

حاج معین التجار - بنده عرض میکنم که با کمال جد باید در این باب اقدام کرد که وقت خیلی تنگ است و اگر هم در این باب همراهی نشود اظهار کنند بلکه فکر دیگری در نظر داشته باشیم اولا نه نمایم

وزیر مالیه - مسلم است که راه حصول افزونی عایدات طرق زیاد دارد ولی بدرد امروزه نمیرسد و راههایی هست که تا پنج سال دیگر ده کرور بر عایدی مملکت بیفزاید و یقیناً مملکت ما تا پنج سال دیگر باین وضع نخواهد ماند ولی امروزه باید راهی را پیش گرفت که پول نقدی مایه شود که رفع احتیاجات فوری مارا بشناید

آقای سید حسن قلی زاده - این پیشنهاد وزیر مالیه را باید تشکر نمود زیرا که این لایحه اول لایحه مفیدی است که بمجلس آمده و در این ممالیات اصلاح شود و چیزی از ملت برای اصلاح این مملکت باید گرفت شبهه نیست و در اینکه کبیسون هم باید دوپسه باشد حرفی نیست و اما باید ما در حفظ مملکت قبل از اینکه این لایحه بمجلس بیاید فکر صحیحی بکنیم و باید برای بقایه و استقلال مملکت از مردم بهره نمانیم هست مالیات مستقیم یا غیر مستقیم گرفته شود و ما باید اول ملاحظه این را بشناییم که بقای این

مدرسه فلاحت را هم فرض میکنم که از آن مدارس ناقص است و باید نواقص را تکمیل کرد

حسینی خان - بنده می خواهم که در باب مسئولیت وزراء عرض نمایم چون در همه مطالب به آنها ایراد می نمایند لهذا عرض میکنم لایحه که مجلس می آید آن حیثیت مالی را باید ملاحظه نمایند و مجلس با شخص هیچوقت طرف نیست اگر هم چیزی از او دیده شود آن وقت باید از وزیر مسئول توضیح بخواهند و اما بنده هم با جناب مغیر الملک هم عقیده هستم و باید امروزه برای رفع این نواقص عده مدارس را کم کرده و همان عده قبل را تکمیل نمایم

آقاسید مهلی - اولاً اینکه مدرسه که تاکنون صد هزار تومان مخارج او شده و جدان بنده حکم نمیکند بکلی بسته شود و دیگر ایرانی که تحصیل علم کرده گویا باید از کرسی کسب ببرد در چندی قبل يك نفر از اشخاص عالم این مملکت لایحه نوشته بود و تقبل نموده بود که این مدرسه را بهین چهارده هزار فرانک دایر نماید و مبالغی از همین چهارده هزار فرانک را هم صرف اسباب عملیات آن بکنند و آن لایحه قرائت نشد در صورتیکه یک نفر آدم عالی چنین تمهیدی نباید دیگر سزاوار نیست که مبلغی بخارجه داده شود

مهندس التولیه - در تجدید کثرت ات اوبنده عرض نمیکند ولی اطلاعاتی که از کار او دارم عرض میکنم پس از اینکه بطهران آمد قریب بهشتی را برای عمل زراعت پستندید و اختیار کرد و آن دم قبل از اینکه بار داده شود پانصد تن روای عملکرد داشت اینک آنجا مشغول عملیات شد رفته رفته عملکرد آنها رو بتغییف گذاشته و عاقبت به بیست خروار رسید باین وصف اگر لازم است کثرت ات تجدید بشود

امان الله میرزا - بعقیده بنده تمام این عیویات از رؤسای بی علم ما بود و وقتیکه یک نفر از خارجه برای کاری میاوردند آنها از روی علم هر چه صرفه خودشان را میدیدند بزبان لین اظهار میکردند در کثرت ات آنها نوشته می شد بدمرجه میخواستند میکردند مثلاً ما یک نفر را برای مدیری گمرک آوردیم کار بجائی کشید که سده اعظم شد و هر چه میکردند بموجب کثرت ات نامه که داشتند و معلوم است که اینها از روی بی علمی بوده ولی حالا که کار درست وزیر عالی است لابد اطراف کار را ملاحظه خواهند نمود اما اینکه گفته شد مدرسه تجارت در تحت اداره وزارت علوم باشد بنده عرض میکنم که بعضی مدارس است که باید در تحت نظارت وزیر مسئول آن کار باشد مثل مدرسه تجارت و نظامی که باید در تحت نظارت وزارت جنگ و تجارت باشد

اسدالله میرزا - در اینکه ما امروزه محتاج باشخص عالم هستیم گویا اختلاف وشبهه نباشد اگر در داخله مملکت اشخاص عالم ایرانی داشته باشیم چه بهتر و اگر نباشد باید از خارجه جلب نمایم و در اینکه باید با تمام قوا درصدد تحصیل و تکمیل علوم باشیم و در هیچ مرتبه و مقامی تفضل نداشته باشیم در این هم حرفی نیست داین که آبادی و خرابی يك مملکت بسته بیود و نبود فلاح و تجارت آن مملکت است شیه ندارد و آن هم محتاج به مدرسه و تحصیل علم است پس مدرسه فلاح برای ما لازم است حالا این شخص نباشد شخصی دیگر و آنهم نمایم بشخص کار داشته باشیم آنمطلب راجع بوزیر مسئول است هر گاه نقصان باخلافی دیدیم به وزیر مسئول رجوع میکنیم و اینکه گفته شد این شاگردان بروند در اماکن متعدده مشغول تعلیم و تدریس شوند این ماهمان اشخاصند که میکویید در این مدت هیچ کاری نکردند و چیزی نیاموختند باین وصف چگونه میتوانست مشغول تعلیم و تدریس بشوند گذشته از این کسیکه مدرسه تشکیل میکند باید کامل باشد و از مدرسه عالی خارج شده باشد تمام شعبات آن علم را تحصیل کرده باشد گمان نمیکند که این شاگردان دارای چنین رتبه باشند

اما اینکه باید مدارس مقدماتی را صحیح کرد و تمام قوی علمی را در یک نقطه جمع کنند و بعد از مدارس مقدماتی در آن مدرسه عالی بروند این حرف صحیحی است بنده هم عقیده ام همین است و باید امروزه محض تسهیل راه تحصیل این کار را کرد

مغیر الملک - خوب است که بنده باز درباره محض توضیح آن مطلب خودم را تکرار نمایم چنین معلوم میشود که بنده منکر لزوم علم و آوردن معلم هستم بنده عرض میکنم که ما خیلی محتاج بآوردن معلمین هستیم و نهایت لزوم را هم بعلم داریم ولی بواسطه عدم استطاعت و کمی مایه میگویم باید تمام قوای مالی و علمی خود را در یکجا جمع کنیم که دروس مشترک در آن مدرسه خوانده شود و علم فلاح هم يك نفر معلم لازم دارد برای آن مدرسه بیازیم و يك اطاق هم کافی است نه این که علیحده يك مدرسه برای این علم داشته باشیم که چند نفر معلم و ناظم و غیره را هم مبالغی مواجب بدهیم با این نصف قوه مالی و علمی که داریم و همچنین سایر علوم و دیگر اینکه قانون اساسی روح مملکت است نباید از مجرای آن تخلف شود این لواحق که راجع به معارف و علوم است باید بتوسط وزیر علوم و تصویب او بمجلس بیاید نه بتصویب وزیر تجارت

حاج میرزا علی آقا - تمام این علوم برای این مملکت لازم است و باید ترتیبات آنرا فراهم نمود ولی از روی ترتیب صحیح بنده یک وقتی در مدرسه درس میخواندم و سالها هم تحصیل عربیت کردم ولی اگر از من يك لغت عربی به پرسند شاید ندانم و اگر يك کتاب عربی که دارای لغت و اصطلاحات باشد بپسند که ترجمه کنم نمی توانم از جناب وزیر سؤال میکنم که اگر میشود این علوم را بزبان وطنی ترجمه کرده که همه کسی بتواند تحصیل کند و زودتر بمقصود نایل گردد این کار را بکنند بهتر است و اگر اسباب آن فراهم موجود نیست پس آن شاگردانی که در دست تحصیل بزبان فرانسه کردند و عالم بلغات هستند آن ها را و داوید برای تحصیل این علوم تا اینکه تحصیل شان کامل شده و بعد از آن هم بتوانند ب دیگران تعلیم نمایند

آقاسید حسن تقی زاده - بنده باز آن مطلب سابق خودم را تکرار می کنم از این که اصلاً ما امروز چنین مدرسه فلاحی لازم نداریم و دیگر اینکه جناب وزیر تجارت فرمودند در هر هم زدن این مدرسه و جمع کردن قوی در یکجا منعم تا يك درجه هم رایم معنی این را نفهمیدم وزیر باید رای خود را ثابت بگوید دیگر درجه ندارد و مطلب دیگر اینکه این وزراء ما باید ما را از قید زنجیر این فرنگها خلاص کنند و این زنجیر را از گردن ما بر دارند نه اینکه دو باره این زنجیر را بگردن ما بگذارند و اهتمام وزراء در این امر باید در نهایت درجه وجه باشد نه این که باز تجدید کثرت این اشخاص را تصویب نمایند

وزیر تجارت - اینکه جناب مغیر الملک گفتند قانون روح مملکت است صحیح است بنده نخواستم بر خلاف قانون رفتار کرده باشم اگر شما امروز بخواهید مدرسه نظامی تشکیل کنید باید بتصویب وزارت جنگ باشد یا بتصویب وزارت علوم البته بتصویب وزارت جنگ باید باشد و چون

مدرسه فلاحت راجع بتجارت است از این جهت بنده دخالت کردم و وزیر علوم کاملاً مسیوق صلاح و فساد تجارت یا نظام نیست اگر چه این وزیر علوم ما عالم بعینه این ها هست ولی ترتیب قانونی باید این طور باشد زیرا که مسئول این امر بنده مستم بلی از جهت دیگر که داخل در معارف و علوم است البته وزیر علوم باید در تمام این ها نظارت و سرکشی داشته باشد و معنی آن ماده از قانون اساسی هم باید این طور باشد اما اینکه جناب آقای تقی زاده فرمودند جواب آن را پیش هم عرض کردم که اگر نمی خواهید این مدرسه باشد لازم باین مذاکرات نیست بگوئید از حالا در آن را به بندند و اگر باید باشد و محتاج بعین مدرسه هستیم داخل در جزئیات شدن و اینکه این شخص فلان طور است راجع به بنده است و مسئولیت آن با من است

مغیر الملک - قانون در این موارد حکم است نه این که هر کسی بیل خود او را معنی میکند صریح ماده نوزدهم قانون اساسی این است که کلیه مخارج علوم و معارف باید بتصویب وزیر علوم باشد و کلیه مدارس در تحت نظارت عالیه وزیر علوم خواهد بود و همچنین جهت بود که سابقاً از طرف وزارت علوم به داشر نوشته شد که شما از وضع مدرسه فلاحت و ترتیب آن اطلاع بدهید داشر بلاخطه این که خود را رئیس فلاحت می دانست و در کثرت ات از قید شده بود ابتدا از وضع مدرسه بوزارت علوم اطلاع و توضیحات نداد

آقاسید حسن تقی زاده - ما فعلاً بکار نداریم که این مدرسه داخل در کدام اداره است دهر کدام میخواند باشد اینکه گفته داخل در جزئیات آن نباید شد صحیح است ولی بنده عرض میکنم که اسم این مدرسه باین نحو وجود اینگونه فرنگی های بکار لازم نیست و ما نمیخواهیم و الا اگر اصل مدرسه تصویب میشد معلوم است جزئیات آن با وزیر تجارت است نه با ما حرف در این است که اساساً چنین مدرسه لازم نیست و اینکه میگویم لازم نیست برای اینکه این وزراء باید ما را از قید زنجیر اینها خلاصی دهند و مکرر عرض میکنم که باید وزراء این اشخاص را از شغل خارج کنند و اگر بخواهند وزراء این زنجیر استخدام این اشخاص را از گردن ما نگیرند میخوانم بگویم که مجلس باید عذر وزراء بخواهد

رئیس - دیگر مذاکرات باندازه کفاف شده حالاً رای بدهید که کثرت ات مسیو داشر تجدید شود (گفتند خیر)

رئیس - این رتبه است از وزارت داخله رسیده قرائت شود

(قرائت شد قریب باین مضمون که نظامنامه مجلس ستاز که مدتی است نوشته شده و اعلیحضرت همایونی هم دستخط فرموده که تشکیل هود نهایت تأکید در این خصوص میفرمایند لذا خوبست مجلس مقدس عطف نظر و توجهی نموده هر چه زودتر نظامنامه مروره را تصحیح و تصویب کرده بفرستد که بزودی در تشکیل مجلس سنا اقدام شود

رئیس - این مطلب صحیح و لازم است و باید بکروزی را معین کرد که آن نظامنامه را بیازیم مطرح کرد و زودتر از مجلس بگذرد این مسئله قانونی

است و دیگر جای رد و ایرادی هم نیست البته باید خواننده شوره و بگردد

مغیر الملک - بلی مجلس سنا بموجب قانون اساسی باید تشکیل شود صحیح است و لازم می باشد ولی آن نظامنامه اگر همین طور بمجلس بیاید نخواهد گذشت خوب است این ارجاع کنید یک کمیسیون یا در همان کمیسیون هیئت رتبه تنقیح و تصحیح شود بعد از آن بلی بمجلس از او تری بگذرد

رئیس - اگر چه کار هیئت رتبه زیاد است ولی مهمان وقت نظردر این نظامنامه نموده و زودتر بمجلس خواهد آمد

مذاکرات روز شنبه ۲۶ شهر ربيع الاول ۱۳۲۰ دارال شورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه ۲۳ را آقامیرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند (صورت هائین روز شنبه قرائت شد از قرار ذیل)

حاجی امین الضرب - مغیر الملک - آقا شیخ محمد تقی - ادیب کلیابکانی - آقامیرزا سیدعلینقی حاجی ملک محمد - آقامیرزا حسن کرمانی - آقا سید طاهر الدین

رئیس - وزیر داخله و وزیر جنگ و وزیر امور خارجه امروز بر حسب دعوت جناب حاج امام جمعه بمجلس خواهند آمد از برای دادن توضیحات در خصوص سرحد ارومی حالا خوب است تا آمدن ایشان در باب اینکه کمیسیون مالیه دو شنبه یا سه شنبه باشد مذاکره شده تصویب و کسری اعضاء انتخاب شود

وکیل الرعایا - در روز یکشنبه در خصوص جای رئیس و نایب رئیس خیلی صحبت شد و قرار دادند که جای رئیس و نایب رئیس و مشایخ معلوم باشد و نیم ذرع فاصله بین رئیس و نایب رئیس باشد که تجویر نشود هنوز يك روز نگذشته بکلی فراموش شده

رئیس - این ایراد شما صحیح است باید مکن هیئت رتبه معین باشد بنشاء الله بدها به همین طور رفتار خواهد شد

وکیل التجار - در باب سه شنبه بودن کمیسیون مالیه بنده تصویب میکنم که يك شنبه برای بوده سالانه باشد که هنوز ترتیب داده نشده يك شنبه هم برای بوده و وزارتخانه ها که دقت کامل شود تا اینکه همه ساله دیگر اسباب زحمت نشود دیگر اینکه عرایض زیاد و فوق ماده است از قبیل معایباتی که راجع بنایب السلطه میباشد و تاکنون مانده و مطالب دیگر است که باید رسیدگی خود و گمان میکنم که جهت این مسئله اخیر هم يك شنبه معین نمایند بهتر است حالاً خودش ۱۸ یا ۲۴ نفر باشد آنرا باید ملاحظه نمود ولی سه شنبه بودنش اهمیت ندارد

حاج مصعب التجار - از بیات بوده بریر روز مختصری بنده عرض کردم و جناب مغیر الملک هم مفصلاً گفتند که اسامی نباید دست زده و بهمان ترتیب که بوده باید برقرار باشد و عقیده بنده این است که مجلس رای بدهد مستوفیان مشغول نوشتن بوده باشند همان ترتیب که هست و اگر بخواهند

دست بزنند آن بدرد اسامی نخواهد خورد

دکتر ولی الله خان - این ترتیبات در نظامنامه داخلی که نوشته می شود مشروباً باشرطی بن نوشته شده خوب است این مذاکرات باشد بعد از ختام آن مذاکره شود

حسام الاسلام - بعقیده بنده اعضاء کمیسیون مالیه باید کاملاً انتخاب شوند و تقسیم بود شنبه یا سه شنبه یا کمتر کردن تکلیف رئیس کمیسیون مالیه است

حاج میرزا آقا - فعلاً باید اعضاء کمیسیون مالیه از برای دو شنبه انتخاب شوند و اگر برای سه شنبه لازم شد فزای گذاشته میشود

ساعداالوزاره - بعقیده بنده بیش از این صحیح نیست هر روز اوقات مجلس را بجهة انتخاب اعضاء کمیسیون مالیه معطل کرد خوب است حالاً عده که لازم است انتخاب شوند و بعد ترتیب در شنبه یا سه شنبه بودن معلوم شود

حاج امام جمعه - تصدیق کردند باینکه کمیسیون مالیه دو شنبه یا سه شنبه باشد باید نمودن آن بسته باین است که فعلاً کارهای موجوده کمیسیون مالیه را بنظر بیازند آن وقت تصدیق یا رد نمایند گمانم این است که اگر کار را بنظر نیاورند تصدیق ورد آن از روی متانت کامل نخواهد بود الا آن چند کار مهم در آنجا است یکی بوده فنون است که از پارسل همین طور مانده ملاحظه نشده است که باید بزودی اصلاح شود یکی هم بوده اسامی است که باید ملاحظه هود حالا کار باین ندارم بقول حاج مصعب التجار که دست زدن به بوده اسامی بدرجاسال نخواهد خورد در هر صورت مجلس حق دارد که به پیشنهادی دیگر بوده هفت وزارتخانه است که مدتی است آورده اند و همین طور مانده باید خیلی زود تصحیح و تصویب شود و علاوه کارهای متفرقه راجع به مالیه است که رسیدگی بآنها خودش يك شغل بزرگی است بعقیده بنده اگر کمیسیون مالیه دو شنبه باشد باز کارها ناقص خواهند ماند ما سه شنبه باشد خوب است و اعضاء هم همان هیجده نفر یا بیست و چهار نفر انتخاب شوند کافی است

بحر العلوم کرمانی - کمیسیون مالیه يك کمیسیون است و منتمب ساختن او و شبات بسته بشود اهالی کمیسیون است هر اندازه که لازم دانستند قرار میدهند ولی آنکه مذاکره شد که چطور باید بوده مملکت را اصلاح نمایند آنرا نفر مودید اگر لازم است جهات در آن خط باید سیر کنند

وکیل الرعایا - البته وزیر مالیه آنچه لازمه وزارت است دیگر بدها بکمیسیون مالیه رجوع خواهند کرد ولی همان طور که گفته ام حالا برای این سه کار سه شنبه باشد بهتر است

آقامیرزا ابوالحسن خان - کمیسیون دو قسم است موقتی و دائمی اینکه گفتند کمیسیون جهت ملاحظه کردن بوده وزارتخانه ها لازم است صحیح است ولی این کمیسیون موقتی است چند روزی میتواند آنرا ملاحظه کنند و اما کمیسیون برای بوده مملکت و ملاحظه کردن آن دائمی است که بیش از وقت باید بوده بیاید و کمیسیون و آنها ملاحظه خودشان را بنمایند و يك کمیسیون دیگر برای اینکه نمایان راچه نخواهند اشد کرد و اصلاح آن بطوریکه لازم است و ملاحظه خودشان را در آن نموده اینهم دائمی است پس دو کمیسیون دائمی است و این هم باید

ملکیت هسان ملکیت است که در واقعه شیخ صدیقه
چهل هزار قشون منظم حرکت دادند و سالی شش
کروردیاسم قشون منظور شده چرا از دو هزار نفر
افراد جلو گیری نمیشود و می گویند از خارج باید
فرض کرد علت همان است که جناب حاج معین التبحار
گفتند ما میچکدام خود را مسئول نمایانیم جناب
مخبر السلطنه اظهار داشته که بنده باید در ملکیتی
بروم حالش این است که گفته میشود و انشاء الله
ایده دارم که یک ترتیبی داده خود را در آن ترتیب
مسئول بدانم ولی عیب کار این است که مشکلات کار
گفته نمی شود و سکار حل نشده می ماند مثلا هشتاد
فوجی که داریم بهتر از همه آنها بیست و
پنج هزار نفری است که در آذربایجان است که
از مالیات آنجا هم با آنها جیره و مواجب داده شده
در چندی قبل محترم السلطنه تلگرافی کرده بود
که سیصد نفر از فوج بهادران یا مخبر آن برای
تنظیم باینجا خواستم بعد به نظر تدبیر آن ها را
بیرون کردم که افلا از شرارت آن ها مردم آسوده
باشند مقصود این است آن حال پول شماست که میگویند
این حالت قشون شما است سیصد یا سیصد و پنجاه
سوازی که از میان دو آب تلگراف شده حرکت
کنند پولی که خواسته اند از محل گمرک حواله شد
بهنده و چون حاج نظام الدوله هیجده هزار تومان
پول خواسته بود و خواسته بودند پول را بیاورند
و بحواله جات بدهند بنده اصرار کردم که حتما باید
بنا رباب حقوق نمهند و بسوار و سرباز بدهند
و امیدوارم که بعد از رفتن خودم یک انتظام و
ترتیبی در امور داده و مالیات هم وصول شود
ولی باید این را دانست که مشکلات کار را باید
گفت و نباید اخفا کرد و مطلب باید توضیح
شود با این ترتیب و بی پولی مصادف که امروز
پیدا می شود باید از محل گمرک پرداخت و باید
قدری جلو حواله جات را گرفت پس باید عیب
کار را گفت و چاره کرد با این ترتیب هم میرویم
توکلت علی الله .

خواهند کرد
مستشار الدوله - از کثرت درد جا و میل
آنها امورات منتظا شده است و جانب موضوع
بحث استقرض خارج نبود بلکه این خودش یک
مسئله بزرگی است که باید ملاحظه کرد شود
و باید وزارت جنگ این اظهاریکه شد عده قشون
و مخارج آن را معین نموده و روی کاغذ آورده
بیش نهاد و زراه کرده و وزیر مالیه مخارج آن را
بدهد امروز هیئت وزراء احضار شده بودند جهت
این بود که اطمینان بدهند که تا کی استمداد بآنها
خواهند فرستاد و آن صفحات را تا معین خواهند
نمود و چه اقدام فوری برای ارومی کرده اند که
دیگر از اینگونه اخبارات موخته نرسد و نشنوم
در شب عید در کبیسون خارجه گفتگو شد که قرار
بگذارند یک اردویی مرکب از شانزده هزار نفری
در تبریز تشکیل بدهند که سوار باشد که در هنگام
بهار از این گونه افتشاشات ناگوار که روی میدهند
دیگر بروز نکند اینک بهار رسیده و فعلا اول
وهله کارماست و از آن طرف هم اردوی ساوجبلاغ
هم تقلیل شده است چنانچه وزارت جنگ گفته
هفتصد نفر سوار در آنجا بوده و حال آنکه پیش
از این از قراریکه شنیده شد قریب دو هزار سوار
در آنجا بوده است و باز عرض خودم را تکرار
می نمایم که امروز ابتدا موقع موضوع استقرض
نمود و نباید امور داخل یکدیگر بشود و خوب
است یک قدری در امورات تمیق بنشینیم و اینها
که گفتند ظواهر است فایده ندارد و نتیجه کامل
گرفته نمی شود اینک گفته شده عده از فوج
بهادران در ارومی بوده و جود آنها در آنجا بیشتر
اسباب افتشاش شده بود علت این است از وقتی که
قشون را تقسیم در میان سردارها کردند رسم قشون
بکلی از میان رفته و اسم آن مانده از فراری که
شنیده ام دو فوج در تبریز حاضر است می آیند طهران
میخواهیم بدانیم این دو فوج باجه پولی خواهند
آمد در صورتیکه در این موقع باید از اینجا قشون
با و بایجان برود و سابقا قرار شد دو بیست نفر از
سوار کشیکخانه از اینجا بروند ساوجبلاغ و در اینجا
که سان دیده شد یکصد بیست نفر بودند وقتی
که از تبریز و زنجان گذشته چهل پنجاه نفر بوده اند
در صورتیکه مبلغ سه هزار تومان اینجا از باب
مخارج فوق العاده گرفته اند و بهر نفری از آن عده
شانزده تومان داده شد و این ترتیب بود و اطلاع
داده شد گفتند حالا متضی نیست که جلو گیری شود
و اینجا چند فوج زیاد نظام و عده سوار معین شده
که بروند با آذربایجان و نمیخواهم اسم آنها را ببرم
و سرداران افواج اطلاع داده شده الان ده روز
است که هیچ خبری از آن سردار نرسیده و بهین
علت است ترتیب قشون از میان رفته و سکار ما
بیشتر ندارد .

وزیر جنگ - مسئله پول که اینجا گفته شد
و آقای حاج امام جمعه هم ترضی کردند من میدانم
و این که تا چند وقت قبل بنده میگفتم پول لا اقل است
مقصود استقرض از خارجه نبوده و تمام مسئولیت کار
های آذربایجان بافرمانفرما بوده و از اینجا هم که
مرتت شرعی کرده و با تصویب هیئت وزراء هم
مخالفت نکرده اند و حالا هم که جناب مخبر السلطنه
میروند و با ایشان هم استمدادی میروند و اردوییکه
بطور دائمی باید آنجا بماند افلا شهزاد پیلده و

دو هزار بالا اقل یک هزار و پانصد سوار لازم است و
آنرا هم بطور منظم و ترتیب صحیح نگاهدارند
آقای حاج امام جمعه - محترم السلطنه که
رئیس کبیسون و حاکم ارومی است و اغلب حسن ظنی
در باره ایشان داریم از همیشه میگفت که افواج و
استمداد برای اینجا لازم است و بیست روز قبل از
این تشکیل اردویی را در ارومی خواسته است در
این مدت هیچ معلوم نشد که در این باب ایشان چه
جواب داده اند الا در جواب تلگراف ایشان بگویند
که فلان فوج و فلان سوار را خواهیم فرستاد آیا
لازم نبود در این موقعی که گفتند دو هزار نفر را
کشتند یک اقدامی بکنند که فلان فوج و فلان
سوار فرستاده میشود و این چهار فوج که با جناب
مخبر السلطنه میخواهند بفرستند برای ارومی
فایده ندارد و هیچ فکری نمی توانند بکنند تا
آنجا برسد هر چه باید بشود میشود آیا برای
ارومی چه کار کرده اند و چه اقدامی شده .

وزیر جنگ - همین بیست و پنجاه هزار تومان
که حاجی نظام الدوله خواسته است از محل گمرک و
غیره حواله داده شده است برای همین است که دو
فوج از تبریز میروند برای ارومی البت خواهند رفت
و خاطر جمع باشید جناب مخبر السلطنه اظهار داشته
این عیب را باید گفت که چنانچه مستشار الدوله در
ضمن نطق خودشان گفتند که این سردر بلاری
باعت اختلال نظم قشون آن سامان شده و ابتدا
مشغول تکلیفات نظامی خودشان نمی شوند شمس
نظامی همیشه باید خود را از برای خدمات نظامی
حاضر دارد هر وقت که خدمتی باو رجوع نمودند
فورا حاضر شود والا نظامی و نوکری که اطاعت
نکنند و حاضر خدمت نباشند برای چیست بنده حالا
در این سفر راحت پاتاب است داو طلبانه می روم
ولی این را می گویم در اینجا وقتی که من به
آذربایجان رفتم و سر کرده های افواج لزوما گفتم
باید بفلان جا و فلان مأموریت بروید اگر حاضر
نشوند بدون ملاحظه اینکه او کیست و پاپاس کیست
اورا از مناسبات و تمام شئون دولتی و نظامی منزل
می دانم و دیگری را بجای او منصوب و معین خواهم
کرد که همیشه حاضر خدمت باشد .

آقای حاج امام جمعه - بنده یک شوالی
هم از جناب وزیر داخله دارم قرار بود که یک عده
سوار بخوی بفرستند و همان حال که در ارومی هست
آنجا هم همانطور گرفتار آن افتشاشات هستند و
مدتی بود که می بایست این سوارانجا بروند آیا
تاحال سوار مزبور رفته است یا رفته است و اگر
رفته است از کدام سوار و کی خواهند رفت .
وزیر داخله - به اقبال السلطنه تلگراف
شد که علاوه از سوار هائی که در میان دواب دارد
یکصد سوار بخوی بفرستد و نیز تلگراف شد به
حاجی نظام الدوله از سوازی که سابقا جزو کشیک
خانه بود و حالا در تبریز است یکصد سوار بفرستند
و یکصد سوار هم از خود خوی گرفته شود .
آقای حاج امام جمعه - اول می دانید که
ما کو سوار دولتی ندارد الان سیصد هشتاد نفر
در میان دواب دارد حالا هم صد سوار بفرستید بخوی
چگونه ممکن خواهد شد و سوار کشیک خانه هم که
فرمودند ده بیست روز طول خواهد کشید تا حرکت
تبریز نمایند و این یکصد سوار هم که قرار گذاشته اند

از خوی گرفته شود اگر از اهالی خود خوی گرفته شود
کاری نیست اگر از عشا بر اطراف گرفته شود خوب است
ولی ترتیب دادن این خودش بیست روز طول خواهد کشید
و ابتدا این استمداد انتاع برای خوی نخواهد بود .
رئیس الوزراء - بر حسب اطلاعاتی که در
مدت توقف چهار سال در آذربایجان دارم و شما
هم میدانید و مستشار الدوله هم میدانم همین سوار هائی
که عرض کردم فعلا موجود است که میتواند بخوی
برود و مخصوصا از اقبال السلطنه خواسته ام که این
یک صد سوار را بفرستند بخوی و این سوار هائی که
در ارومی میان دواب بودند وقتی که از فرمانفرما
مؤاخذه شد که در این موقع چرا اردوی آنجا
تقلیل کردید جواب داد که لابد اقدام باین کار شد
در هر صورت سوار حاضر فعلا همین است که اظهار شد .

آقا حاج امام جمعه - خاطر شریف مسجون
است که چند فقره از قراء سلماس را چاپیده اند
خوی را هم همینطور دست را هم زده اند و بغیال
این که سوار بآنجا برود فایده ندارد و آنجا هم تا
چند روز دیگر حالت خالی ارومی را پیدا خواهد کرد
آقای سید حسن تقی زاده - یک مطلبی جناب
مخبر السلطنه گفتند مستشار الدوله هم بآن امانت دادند
و آن عدم اطاعت است که عرض میکنم و عقیده که
بنده دارم آنست که ایران یک نفر آدم کافی لازم
دارد و تمام این ها که مستند است و هیچ مشاوری
در بین نیست و در اینجا گفتیم که وزارت افتخاری
نباشد ولی باز همان هفتاد و هفت وزیر و هزار سردار
را داریم و هیچ صحت عمل در بین نیست و هر کسی
را که بکاری میخواهیم بکاریم تمام انجمن ها باید
مواظب کار او باشند آخر هم اقدام غیری از او ظاهر
نمی شود و ما باید آدم صحیح کافی از برای اصلاح
امور این ملک پیدا کنیم و آن حادثه که برای
ایران و این ملک در ده سال بعد رخ خواهد داد
امروز در آذربایجان رخ داده است ورشته سیاسی
آن سفته بکلی از هم گسیخته و اطراف و حواشی
آن از هم پاشیده که نزدیک است این رشته بکلی
از هم منفصل شود و اگر جناب مخبر السلطنه آنجا
را اصلاح نمایند آن کسی که امروز باید طلوع
کند برای اصلاح امورات آنچه ایشان خواهند بود
و ما باید با ایشان اختیار نامه بدهیم که با مش
آهین از آنجا اصلاح مبادد را بنمایند ما دو
چیز می خواهیم برای آنجا یکی شخص صحیح
امین کافی که پیدا کرده ایم و یکی هم دادن
اختیارات نامه با ایشان و حالا باید اختیارات نامه
با ایشان داد که دیگر کسی مداخله در امورات
آنجا نکند تا اصلاح مقاصد شود جناب مخبر السلطنه
اظهار داشتند بنده امروزه که در این مجلس شرفیاب
شدم بمقصود خدا حافظی بودم و میخواستم کار هائی را
که در این مدت در اداره خود زحمت کشیده ام بپیشنهاد
مجلس مقدس نمایم ولی امسوس که مصادف شد با این
وقایع ناگوار سرحد ارومی و از کثرت این اتفاقات
که در آذربایجان رخ داده هر صبر من تنگ شده گفتم
آنچه دارم تقدیم می نمایم امر مرخص نمائید بروم شاید
خدمتی نمایم و حالا هم میروم و این وقایع هم اتفاق افتاده باید
علاج واقع را قبل از وقوع کرد پس قبل از وقت که علاج
نشده حالا هر چه جدا کرده شود زیادتیر موجب بریشانی
خاطر ما است ولی امیدوارم که انشاء الله بزودی اصلاح
شود و نیز اظهار نمودند باینکه چون من میروم و در این
مدت که وزارت علوم بامن بود بعضی قوانین و نظام

نامه نوشته و بودجه وزارت علوم را هم چیزی بنظر
رسیده نوشتم و این است تقدیم مجلس مقدس می نمایم
و یک نظامنامه هم برای سلوک شاگرد و رفتار استاد
بآنها نوشتم و جهتش این بود که بکوت شاکردان
مطایع تعطیل کرده از من مطالبه قانون کرده بودند
این نظامنامه با بعضی نوشتم و دیگر که متعلق بوزارت
علوم است پیش جناب رضائلی خان که از زمان مشروطیت
معاون وزارت علوم بلکه در زمان سابق هم داخل در این
خدمت بوده است میباشد و تا وزیر علوم معین نشده هر گاه
توضیحاتی بخواهید از ایشان بخواهید که اطلاعات کافی
در این موارد دارند .

حاج معین التبحار - اگر جناب رئیس صلاح
میدانند بوزراء اختصار شود که در کبیسون باشند تا
مجدداً در خصوص سرحدی مذاکره شده نتیجه گرفته
شود در این مجلس که نتیجه صحیح گرفته نشد .
رئیس - حالا آقایان و کلا تصویب می نمایند که
مجدداً در کبیسون سرحدی با وزراء در باب ارومی
مذاکره شود .

حاجی محمد آسوده عیال آقا - این مذاکرات
که نتیجه نداشت باید نتیجه صحیح گرفته شود کار
کردن وزراء ما این نتوانست که فرمانفرما در چندی
قبل تلگراف کرده بود که عشا بر در اطراف ارومی
بنای شرارت را گذاشتند اگر اجازه میدهند این ها
راتبه کرده و گوشالی بدهم که برای آتیه موجب
آسایش شود اگر امروز از این جا جلو گیری نشود
بر شرارت خود افزوده باعث تردد و طغیان
عشا بری که فعلا تسلیم شدند خواهند شد و از آن روز
تاحال ابتدا جواب این تلگراف فرمانفرما ندادند
حالا که از اینجا بیرون رفتند این مذاکرات را هم
فراموش میکنند .

رئیس - پس چرا این سؤال را حوضر آنکر دید
خوب بود سؤال میکردید که بچه جهت با آن
تلگراف در این مدت اقدامی نشده بود حالا هم در
کبیسون سرحدی مذاکره میشود این سؤال را
بنمایند تا اینکه نتیجه کامل گرفته شود اینهم تلگرافی
است که از حجی اسلام عقبات مالیات که از قصر مغا بره
شده است اطلاعا قرائت میشود تلگراف مزبور بصورت
ذیل قرائت شد .
(از قصر بطهران ۳۰)

مجلس محترم شورای ملی نصر الله تعالی اعوانه
با اظهارات مجدده و مواهید خردانه که دستخطهای
تلگرافی و کتبی ملو کانه متضد بوده چنین مترقب
بود که من بعد برای دولت و ملت روزگار سیاسی
رخ نهد و تمام ظلم ظالمانه در سفک دماه منهدم
بوده انتظام و مجازات خواهند فرمود تا اکنون در
این باب اثر عنایت بظهور نرسیده لهذا مفیدین
جری و اقدام در قتل علماء امت و ذریه طاهره
نموده مصیبتی را که پس از انقراض دولت ملعونه
بنی امیه لعنهم الله تاکنون اتفاق نیافتاده بود بقایا و اخلاف
آن شجر ملعونه در شیراز وارد آورده انالله و انالیه را جمون
از اطراف هم هر روز از ضعیفی صدائی بلند و ناله و
فریاد و استغاثه مظلومین شنیده میشود العجب
تم العجب از این ذهول و افغال که مایه اعدام دولت
و ملت است چنانچه عزیت خسروانه ادم الله تعالی
سلطنته در وفا به عهد و انجام بوعده ثابت و راسخ
است جدا در مقام نرفیه حال رعیت و تأمین بلاد بلبل
مرحمتی مخصوص و حادثه فحیمه شیراز را چنان
تدارک و جبران مؤاخذه و انتقام فرمایند که موجب

جبر کسر قلب انور حضرت اقدس ولی عصر ارواحنا
فداه عموم رعیتهم از تطاول ظلمه و طغانات درمان
و امان مزید دعا گوئی داعیان خواهد گردید و
اگر خدای نخواست در تدارک مروضات تملل و اغماض
شود علی الاسلام السلام حقیقت حال را اعلام فرمائید
(نجیل المرحوم حاجی میرزا خلیل)
(الاحقر العجائی محمد کاظم الخراسانی)
(الاحقر عبد الله المازندرانی)

رئیس - جواب این تلگراف باید نوشته شود
اقداماتی که در این خصوص شده تحقیق نموده جوابی
نوشته میشود در مجلس قرائت شده پس از تصویب
مغایره شود .
(در این هنگام اسامی اشخاص متغیبه از برای
کبیسون ماله قرائت شد .
(بیان السلطنه) (مجید الملک) (صاعد الوزاره)
(ناظم العلماء) (آقا میرزا محمود خوانساری)
(معظم الملک) (حاجی میرزا ابراهیم آقا) (آقا
شیخ محمد علی) .

رئیس - این آقایان باید در موقع انعقاد
کبیسون ماله حاضر شوند و از پس فردا اعضاء
کبیسون نهادم حاضر و غایب میشوند اسامی غایبین
نوشته میشود و موضوع مذاکره مجلس روز پنجشنبه
هم همان قانون انجمن تجار تی است .
(مجلس ختم شد)
مذاکرات روز ۵ شنبه ۲۸
شهر ربیع الاول ۱۳۲۶
دارالشورای ملی

مذاکرات ۳ شنبه ۲۸ آقا میرزا مرتضی قلیخان
قرائت کردند .
(اسامی غائبین روز سه شنبه خوانده شد از
قراء ذیل) .
(حاجی سید ابراهیم) (آقا ملا حسن)
(تنه الاسلام) (امین الرضایا)
(قوام دیوان) (آقا میرعماد)
(آقا میرزا حسین طبیب) .
رئیس - اینها غائبین روز سه شنبه بودند
که اسم برده شد و امروز بنده رفتم بکبیسونها
خیلی از ایشان غایب بودند اسامی آنها هم نوشته
شده و خواهش می شود که آقایان از برای ادای تکلیف
خود در کبیسونها حاضر شوند .
آقای سید حسین - چندی قبل از باب دستگیری
بعضی از اشخاص متهمین چون در گرفتاری آنها
خلاف قانون شده بود یک هیجان و انقلاب فوق العاده
عمومی که در تمام ملت ظاهر شد و نزدیک بود تمام
ادارات تعطیل نمایند برای اینکه برخلاف قانون
اساسی رفتار شده بود در گرفتاری متهمین و مجلس
بانهات زحمت و مراد ملت را صاکت نموده و قرار
گذاشت که خودش بطور فوق العاده رسیده کی نماید
و دو هیئت از طرف مجلس معین شده یکی بدلیه رفته
و یکی هم بوزارت جنگ که معلوم شود اگر متهمین
مقرر بودند آنها را به مجازات برسانند والا آنها
را خلاص و بلکه جبران نمایند حالا می بینیم آن دو
هیئت به مجلس آمده اند و از واقعه و مأموریت خود
اطلاع نداده اند خوب است مقرر دارند آقایان
اطلاعات خودشان را برای استحضار مجلس مقدس
بگویند که تکلیف معلوم شود دولت درصدد تحصیل

جواب بر آمده است بانها هم جواب داده شود و بداند که مجلس حافظ حدود و حقوق همه میباشد. رئیس - از جمله اشخاصی که برای عدلیه معین شده بودند آقای حسین قلیخان نواب بود حالا خوبست اطلاعات خودشان را بگویند.

حسین قلیخان نواب - ماموریت ما این بود که در استنطاق متهمین حاضر و نهائات دقت را نمودیم که چیزی فرو گذار نشود و یازده روز است که ما در عدلیه حاضر می شدیم حتی روزهای تعطیل را هم رعایت نکرده نگذاشتیم که تعطیل شود و امروز روز آخر بود که استنطاق تمام شد از رئیس محکمه پرسیدم که دیگر کاری با مادر این رئیس گفت دیگر استنطاق تمام است گفت حالا که ما میخواهیم برویم در مجلس مقدس از ما خواهند پرسید که نتیجه چه شده است خوب است شما چیزی بنویسید که پارلیورت ما مخالفت نداشته باشد گفت من حالا نمیتوانم پارلیورت صحیح بنویسم چون روز قبل از بابت محاکمه استنطاق ضیاء السلطان راپورت نوشتم وزیر عدلیه بن گفت شما چرا بدون اطلاع من راپورت دادید این است که حالا من نمیتوانم چیزی بنویسم و راپورت مجلس استنطاق و اتمام آنرا شما بدم گفت پس کی خواهیم داد گفت حالا که وزیر عدلیه کسالت دارند بعد از رفع کسالت بنده راپورت خواهم داد و شاید هم معلنی باشد که استنطاق اینها محتاج بشود دید بشود چون دیدم که نمیتواند راپورت کتبی بدهد گفت پس راپورت شفاهی بدهید گفت همین قدر می توانم بگویم که از استنطاق آنها عدم تقصیر ایشان ثابت شده مگر آن حیدر که اینها را متهم کرده مقصود این بود که نمی توانست راپورت کتبی بدهد و بی تقصیری ضیاء السلطان و الوالدی و حسن تبریزی معلوم بود بعد از آن که راپورت از محکمه بیرون بیاید باین که بی تقصیری آنها معلوم شد باید آنها را از آنجا خلاص کنیم مگر تکلیف آنها معلوم نیست و ضمناً میخواهم قدری از بی ترتیبی عدلیه را عرض نمایم این اشخاص مقصرین و غیره که در آنجا هستند از بابت غذا و ترتیب زندگانی خیلی بانها بدونا گوار میگردد مخصوصاً آن حسن تبریزی در عدلیه ناخوش شده نسخه که طبیب محکمه بجهت ایشان نوشته بودند همانطور مانده کسی نبوده است دوامی از برای آن بیچاره بگیرد خوبست در این خصوص یک سفارشی بوزیر عدلیه بشود که ترتیب داخلی عدلیه را منظم نمایند.

آقای میرزا محمود - مسئله بود که آقای حسین قلیخان نواب اظهار نکردند و آن این بود که ما سؤال کردیم که سابق معمول چه بوده آیا رئیس محکمه هر راپورتی میداد بر طبق آن حکم صادر میشد یا نه آقای صدق الملک که رئیس محکمه بودند جواب دادند که سابق در عهد ممبر السلطنه اینطور بود رئیس هر محکمه راپورتی که میداد حکم داده میشد ولی حالا وزیر عدلیه قرار گذاشته اند که تا امضاء وزیر نباشد حکمی صادر ننمایند و از بابت شام و ناهار و بی برستاری آن متهمین و مقصرین که در حبس میباشد آنچه را که آقای نواب گفته بودند چندان است.

وکیل التجار - بنده لابد شدم که در یک فرمایش آقای حسین قلیخان که گفته وزیر عدلیه قدغن نموده است که بدون اطلاع ایشان راپورت داده نشود اظهار نمایم که این موافق کدام قانون است که امورات عدلیه یک ملکیتی را بدست یک وزیر بگذارند و حال آن که حق وزیر فقط امضاء نمودن راپورت های

صادر از محکمه ها است که مجرا شود دیگر حق این را ندارد که دخالت در تمام اسورات نموده و قدغن نماید که راپورتها بدون اطلاع ایشان صادر نگردد بنده از خارج خیلی چیزها شنیده بودم نمیخواستم بدون مقدمه بگویم حال عرض می نمایم که وزیر عدلیه چه حق دارد چندین روز راپورت محکمه را توقیف نماید و محض اجابت چند نفر بیچاره بی تقصیر در حبس بمانند.

آقای سید حسن ققی زاده - هر وقت که یک انقلاب و هیجانی میشود چند روز از کار میمانیم پس باید از اول جلوگیری بشود که بعدها این گونه اتفاقات واقع نشود و مردم بیجان نیایند بجهت این که ماها از جانب ملت در این جا نشسته ایم از این طرف کسانی که نقض قانون اساسی کرده اند و قرار بود که در وزارت جنگ آنها را استنطاق کنند آنها بتوقیف افتاده و یک هیئت دیگری که برای نظارت استنطاق متهمین در عدلیه رفتند محض اینکه درست بی تقصیری آنها ثابت و محقق شود و آنها که نقض قانون اساسی کرده اند باینکه فرار برود جلوتر از متهمین استنطاق و مجازات شوند مگر اینها بتأخیر انداختند و این هیئت محترم با جمعی از نمایندگان انجمن منشا شب و روز در عدلیه مشغول نظارت در استنطاق بودند تا بی تقصیری آنها معلوم شد در عوض اینکه بعد از ثبوت بی تقصیری آنها از آنها عذر بخوانند بر آنها سخت گرفتند و رئیس محکمه راپورت بی تقصیری آنها را ننویسید در نه روز قبل که عدم تقصیر آن سه نفر بر رئیس محکمه ثابت شد و حکم دادند وزیر عدلیه آنها را اجرا نداشتند و تغییر نموده در حالتی که وزیر عدلیه حق ندارد مگر اجرای احکام محکمه چون این وزیر عدلیه تازه داخل کابینه شده لهذا لازم است که ایشان را خواسته و مقرر گفت که یک نفر وزیر نمیتواند دستخط با حکم شاهنشاهی شده خود را از مسئولیت خارج بداند و باید تمام احکامی که از محکمه صادر میشود امضاء نموده اجرا بدارند جهت چیست که رئیس محکمه نمیتواند حکم بی تقصیری این اشخاص را بنویسد و کسانی که عدم تقصیرشان معلوم و ثابت شده عوض آنکه آنها را عرض کنند و معذرت از آنها بخوانند آنطور از بابت مکان و غذا بایشان سخت بگیرند مجلس باید روز شنبه وزیر عدلیه را احضار کند تا توضیح بدهد که بچه جهت حکم بی تقصیری آنها صادر نشده و چرا حکم محکمه را اجرا و امضاء نمیکند.

آقای سید حسین - این ملت چند روز است که از بابت اشخاص متهمین که استنطاق شده اند بی تقصیری آنها ثابت شده در مجلس هستند شرحی به مجلس عرض کرده و جواب می خواهند خوب است همین امروز شرحی از طرف مجلس بوزیر عدلیه نوشته شده که در صورتی که بی تقصیری آنها ثابت شده فوراً آنها را مستغنی نمایند.

رئیس - گفته شد که شرحی بوزیر عدلیه در این باب نوشته شده و نیز برای روز شنبه احضار می شوند که توضیحات بدهند و این هم شرحی است که از مجمع انسانی رسیده قرائت می شود (قرائت شد اشعار داشت باین که ترقی اهرم ملت و مملکتی منوط باین است که عدلیه منظم داشته باشد تا حقوق افراد مردم محفوظ بماند و بدین است که تمام زحمات و فداکاری این ملت در حقیقت برای بدست آوردن عدلیه منظم بوده و عدلیه هم تا قانون نداشته باشد منظم نخواهد شد لهذا از مجلس مقدس خواستگاریم که هر چه زودتر قوانین را جمعه بدینرا تنقیح تصویب و تمام فرمایند که موجب آسایش یک ملت می فرماید.

رئیس - البته خاطر آقایان و کلام مسیوق است که قانون عدلیه نوشته شده و یک جزو آنها چاپ باطله شده و کلا توزیع شده و از نظر کمیسیون هم گذشته و حاضر است اشاعه بی اثر نام شدن قانون انجمن تجارتی شروع بآن خواهد شد.

آقای سید عبداللہ مجتهد - در یک ماه قبل عرض کردم که قانون عدلیه باید از نظر عدلیه نگردد و از نسخه های چاپ شده بماند بدهند که نظریات خودشان را بفرمایند و بعد یک کمیسیون عدلیه تشکیل شود و آقایان ملاحظه و تنقیح نموده آن وقت از آن کمیسیون به مجلس بیاورند از مجلس بگذرد و غیر از این طور دیگر ممکن نیست.

مستشار الدوله - چون قوانین عدلیه دو قسم است یکی راجع بقوانین اداره عدلیه است و ایداً مخالفت با شرح ندارد یکی هم احکام و مجازات است که باید مطابق با شرح باشد حال اگر اجازه داده شود یک کمیسیون معین شده باینها از اهم تفکیک نمایند مجازات و احکام را همانطور که حضرت حجة الاسلام فرمودند باید علماء از نظر خودشان بگذرانند و نظریات خودشان را بفرمایند و آنچه راجع به ترتیب اداره است به مجلس آمده تصویب و تصویب شود که هر چه زودتر قانون عدلیه تمام شود.

آقای سید عبداللہ مجتهد - چه ضرورتی دارد دو فقره را آقایان علماء دیده و از نظر آنها بگذرد که در آن قسم دیگر هم هیچ ایرادی پیدا نشود اگر نفع نداشته باشد ضرری هم ندارد.

آقای سید محمد جعفر - در احتیاج به قانون عدلیه شبهه نیست ولی الزام از قانون اجرای قانون است همین مسئله که امروز گفتند بی تقصیری

آنها ثابت شده با این قانونی که داریم باید اجرا شود و بنده عقیده ام در باب قانون عدلیه همین طور است که فرمودند در همین مجلس هیئتی انتخاب شود و با حضور علماء قرائت و تنقیح شده بعد به مجلس بیاورد.

آقای سید عبداللہ مجتهد - تمام ترتیب عدلیه راجع باجرای حکم شرع می شود و عدلیه کاری ندارد مگر اجرای قوانین و احکام شرعیه چنانچه مرحوم ناصر الدین شاه یک وقت می فرمودند که عدلیه فراش باشی شرع است پس عدلیه کاری دیگر ندارد ولی چیزی که امروز قدری بر می خورد این است که میگویند مجلس میخواهد محکمه را محدود سازد و این منافی است چرا که در شرع محدود نیست ولی بدین است که این حرف است زیرا که هنوز کسی نظامنامه را ندیده و قانونی داده نشده که چنین چیزی از آن معلوم شود.

حاج سید عبداللہ حسین شهبانلی - بنده عرض میکنم که قوانین امروز تمام برای این است که تمام قوانین شرعیه که تا بحال معطل بوده و اجرا نمیشد باین قوه قانونی مجرا شود و در بورت تعطیل و اعمال بماند و باید بتأیید علماء اعلام و مجلس مقدس احکام شرع معین که از دیر باز اجرا نمیشد اجرا شود و همان طور که جناب مستشار الدوله فرمودند قانون عدلیه دو قسم است آن قسمی که راجع بشرعیات است البته باید از نظر علماء اعلام بگذرد ولی آن قسمی که راجع با اداره است زودتر خوبست به مجلس آمده و از مجلس بگذرد.

حسنعلی خان - آقایان و کلاه که از طرف ملت انتخاب شده اند و در اینجا نشسته اند بنده هم چو گمان میکنم که از طرف مملکت اسلامی انتخاب شده اند نه از خارج مگر در اینجا صحبت شده که این گونه قوانین در کمیسیون تنقیح شود بنده میخواستم عرض نکنم ولی حال عرض میکنم که آیا تا بحال کدام قانون از مجلس بیرون آمده که یک ماده آن موافقت با شرح انور نداشته و مخصوصاً در اول قانون اساسی ماقید شده که تمام قوانین موضوعه باید مطابق شرع باشد بقیه بنده ما یک حقوق پولتیکی و سیاسی داریم و یک حقوق شرعی و حقوق پولتیکی ایداً راجع به شرع نیست مثلاً ما بگوئیم این اطراف را چند قسمت کنیم و هر یک قسمت را بیک نفر بسازیم و وسطش یک میز و سندی بگذاریم این ایداً مربوط به شرع نیست و الا بدین است که قانون ما از هزار و سیصد سال قبل نوشته شده و حالا ما باید آنها را جلو گذاریم و نوشته و یکی یکی را اجرا بداریم که همه بدانند ما مسلمانیم و همان طور که جناب مستشار الدوله گفتند قوانین عدلیه که یک سال است نوشته شده و معطل مانده آنچه راجع به تنظیم اداره است جهت ندارد معطل بماند و به مجلس آمده بگذرد مثلاً ترتیب نطق ترتیب احضار که هیچ کدام مربوط باصو شرعیه نیست و اما احکام و قوانین و مجازات باید یک کمیسیون علمی بطوری که برای قانون اساسی هم تشکیل شد از علماء و حجج اسلام تشکیل شود با عده از وکلا تنقیح و تصحیح نموده بعد بیاورند و از مجلس بگذرد.

آقای سید محمد علی - بنده عرض میکنم که قانون عدلیه را سابق گفتند در کس در این باب مجاهدت دارند خوب است همانطور که گفته شد آنچه راجع بقانون اداره عدلیه است تفکیک شده در مجلس تصویب و تنقیح شود آنچه راجع بقانون عدلیه است تفکیک شده در مجلس تصویب و تنقیح شود و هر چه از روی چه قانون بود اگر معلوم نشده که این مملکت قانون عدلیه لازم دارد یا نه و مثل این بود که ما میگوئیم بانک ملی لازم است در هر صورت از هر مطلبی باید نتیجه گرفت و بقیه بنده قانون عدلیه بالتمام باید بیاید و از مجلس بگذرد و هر مذاکره که میشود در همین جا بشود و اگر خدای نخواست چیزی بیرون آمد که موافق شرع نشد بموجب آن ماده از قانون اساسی همان ماده از قانونی است خارج خواهد بود.

حاج شیخ حسن علی - مذاکره در خصوص قانون عدلیه میشود چون کارهای مجلس گاهی از بیانته لهذا بنده عرض می کنم قانون عدلیه را یک تنقیح و تصحیح آن باشند و اگر لازم است چند نسخه از آنرا هم خدمت حضرات حجج اسلام عتبات بفرستند که زودتر این قانون تمام شود.

وکیل الرعایا - آیا میتوان یک هیئتی از عدول مجتهدین جامع الشرائط را در یک جا جمع کرده و اسس را عدلیه گذاشت یا نه بدین است قانون اسلام تا ابد باقی و لا یتغیر است فقط چیزی که هست این است که هر کس میگوید من باید آن قانون را مجرا بدارم لهذا عرض میکنم در این خصوص که معلوم شود آیا ممکن است یک هیئتی از عدول مجتهدین جامع الشرائط را در یکجا جمع کنند و این حق آنها تقویض شود که دیگران مداخله نکنند چنین چیزی

کمیسیونی تشکیل شود با بعضی از علماء مجلس و تنقیح شده زودتر به مجلس بیاید.

آقای سید حسین - انجمن ما خودشان قرارداد داده اند که از هر انجمنی نفر نماینده معین کنند که بروند در منزل آقایان متحصن شوند برای اینکه از روز شنبه حضرات حجج اسلام را به مجلس بیاورند که مشغول بملاحظه کردن قانون عدلیه شوند حالا مجلس باید عده از وکلا را برای کمیسیون انتخاب نماید.

حاج سید محمد باقر - تجربه این قرآنین صحیح نیست و باید تمام را چاپ کرده خدمت آقایان علماء بدهند که ملاحظه فرموده به مجلس بیاید.

آقای شیخ محمد علی - در آن روزی که مجمع انسانی از انجمنها نماینده دعوت کرده بود بنده هم بودم و نهایت دلالتی را نمایندگان از وکلا اظهار میکردند و میگفتند چه کاری در این مدت کرده اند و ما نمیدانیم بچه زبان از آنها خواهش کار کنیم و کار مجلس وضع قوانین است بنده جواب دادم که وکلا بجهت همین انتخاب شده اند و کار مجلس یکی وضع قوانین است و یکی نظارت در بودجه مملکتی و اجرای قوانین و حالا در قانون بزرگ به مجلس آمده است یکی قانون عدلیه و یکی قانون نظام که باید از نظر حجج اسلام بگذرد و مقصدین چنین اقامه کرده اند که قانون عدلیه که تا اکنون از مجلس نگذشته مانع هیئت علماء هستند و حال آنکه چنین نیست و همان طور که گفته شد قوانین دو قسم است یکی حقوق شرعی و من می توانم قسم بیاورم که آقایان حجج اسلام بیش از همه کس در این باب مجاهدت دارند خوب است همانطور که گفته شد آنچه راجع بقانون اداره عدلیه است تفکیک شده در مجلس تصویب و تنقیح شود آنچه راجع به شرع است در کمیسیون عدلیه زودتر گذشته و فصل به فصل به مجلس آمده بگذرد.

وکیل التجار - بنده عرض میکنم که قانون عدلیه را سابق گفتند در کس در این باب مجاهدت دارند خوب است همانطور که گفته شد آنچه راجع بقانون اداره عدلیه است تفکیک شده در مجلس تصویب و تنقیح شود آنچه راجع به شرع است در کمیسیون عدلیه زودتر گذشته و فصل به فصل به مجلس آمده بگذرد.

آقای شیخ حسین - آنچه بنده میخواهم عرض کنم باید خیلی مختصر عرض کنم اولاً استدعا مینمایم از جناب رئیس آن عرض بنده که چند روز قبل کردم که هر کس در یک مسئله بیش از یک نطق حق ندارد مجرا شود اما عقیده خودم این است که تمام این ترتیبات و انتخاب و کلاه و فشار ملت بجهت این بود که فقرا خواستند حقوق خود را حفظ نمایند یعنی غنی و فقیر در حقوق مساوی باشند همانطور که آقای حجة الاسلام فرمودند که عدلیه فراش باشی شرع است بنده عرض میکنم این فراش باشی در ولایات بچه ترتیب باید اجرای حکم نماید در صورتی که بنده می بینم یک حکم از این آقایان یک حکم از فلان آقایان می آورند آن وقت این بیچاره کدام یک از آنها را مجرا بدارد و این چند روز که بنده در عدلیه بودم دیدم که حقوق فقرا محفوظ نیست لکن حقوق افتخار محفوظ است پس همان

آقای سید محمد جعفر - بلی همانطور که جناب آقای مستشار الدوله گفتند قانون عدلیه بر دو قسم است و آن قسمی که باید از نظر آقایان بگذرد و بعد به مجلس بیاید قسمت احکام است و باید

آقای سید محمد جعفر - بلی همانطور که جناب آقای مستشار الدوله گفتند قانون عدلیه بر دو قسم است و آن قسمی که باید از نظر آقایان بگذرد و بعد به مجلس بیاید قسمت احکام است و باید

طور که گفته شد فوراً کمیسیونی از وکلا با حضور حجج اسلام تشکیل یافته و قوانین عدلیه ملاحظه نموده تبادل افکار شده زودتر تنقیح و تصویب شده به مجلس بیاید و از مجلس زودتر بگذرد که مردم آسوده شوند.

آقای میرزا ابوالحسن خان - در لزوم قانون عدلیه که شکی نیست و بنده عرض میکنم معلوم است چیزی که نوشته می شود همانطور میفرمایند بنظر حجج اسلام برسد چه ضرر دارد ولی میگویم چیزی که نوشته میشود برای این مملکت باید یک حکم قطعی باشد که از نظر حجج اسلام گذشته و برای اهالی این مملکت موجب سعادت باشد.

آقای سید عبداللہ مجتهد - در باب قانون عدلیه بطوریکه گفته شد باید معمول شود لیکن در باب جناب حجة الاسلام آقای حاج میرزا حسن آقا اهالی آذربایجان استدعا کرده و استدعا نموده اند که تشریف بفرمایند در واقع پیشوا و آقای آن مملکت هستند خوب نیست بیش از این بی پیشوا بماند حالا به مجلس تشریف آورده اند و البته مجلس هم تصویب و تأکید مینماید که تشریف ببرند.

رئیس - البته در اینکه جناب آقای حاج میرزا حسن آقا قانونی شوی مسلمین هستند حرفی نیست و البته در صورتی که میل بتشریف بردن داشته باشند مختارند و هر چه زودتر تشریف ببرند بهتر است.

آقای سید حسن ققی زاده - انشاء الله مطلب سابق تمام شد و دیگر حرفی نیست اما یکساعت در خصوص قانون عدلیه گفتگو شد بنده نهیسم که نتیجه آن چه شد و تمام نطقها مکررات بود بعضی میگفتند که قانون باید تفکیک شود و بعضی میگفتند نشود و نمیدانم این مذاکرات از روی چه قانون بود اگر چه اکثر از نطقها مهیج و مجمعی بود اما بالاخره معلوم نشده که این مملکت قانون عدلیه لازم دارد یا نه و مثل این بود که ما میگوئیم بانک ملی لازم است در هر صورت از هر مطلبی باید نتیجه گرفت و بقیه بنده قانون عدلیه بالتمام باید بیاید و از مجلس بگذرد و هر مذاکره که میشود در همین جا بشود و اگر خدای نخواست چیزی بیرون آمد که موافق شرع نشد بموجب آن ماده از قانون اساسی همان ماده از قانونی است خارج خواهد بود.

حاج شیخ حسن علی - مذاکره در خصوص قانون عدلیه میشود چون کارهای مجلس گاهی از بیانته لهذا بنده عرض می کنم قانون عدلیه را یک تنقیح و تصحیح آن باشند و اگر لازم است چند نسخه از آنرا هم خدمت حضرات حجج اسلام عتبات بفرستند که زودتر این قانون تمام شود.

وکیل الرعایا - آیا میتوان یک هیئتی از عدول مجتهدین جامع الشرائط را در یک جا جمع کرده و اسس را عدلیه گذاشت یا نه بدین است قانون اسلام تا ابد باقی و لا یتغیر است فقط چیزی که هست این است که هر کس میگوید من باید آن قانون را مجرا بدارم لهذا عرض میکنم در این خصوص که معلوم شود آیا ممکن است یک هیئتی از عدول مجتهدین جامع الشرائط را در یکجا جمع کنند و این حق آنها تقویض شود که دیگران مداخله نکنند چنین چیزی

ممکن است با آن طور نباشد هیچوقت نتیجه صحیحی بدست نخواهد آمد.

آقای میرزا سید محسن - قانون عدلیه در این مجلس خیلی طول کشیده و بنا بود بعد از قانون اساسی قانون عدلیه قرائت شده تنقیح و تصویب شود زیرا که اصول آن در قانون اساسی نوشته شده است و چیزی که باقی است قروع آن است حالا بواسطه موانع بتأخیر افتاد خوب است همان طور که گفته شد کمیسیون علمی از حجج اسلام و آقایان و کلاشکیل شده آن را تنقیح نموده و بمجلس داده و زودتر از مجلس بگذرد.

آقا حاج امام جمعه - اگر چه اصل مذاکره را من نمیدانم که چیست ولی بعضی اوقات لازم است که انسان بدیهات را در این مجلس تکرار نماید در این که مملکت عدالت لازم دارد و با عدل مملکت آبادی شود شهبه نیست و منتقد علیه تمام عقلا حکمای روی زمین است و اگر کسی برخلاف این عقیده داشته باشد نفهیده است عرض کردم که موضوع بحث را درست نمیدانم نهی فهم اما گمانم این است کسی متکرر نباشد که عدلیه قانون می خواهد و همچنین گویا کسی حرفی نداشته باشد که قوانین عدلیه باید مطابق با شرع اقدس باشد پس بحث در چیست بلی چیزی که هست این است که سابق در این مملکت هر کس خود را لایق هر کار میدانست و باید رفیع این را کرد و تمام میدانید که از ملل روی زمین آن ها که بنبوت و پیغمبری حضرت رسول صلی الله علیه و اله ایدانائل نیستند عدالت او را تکرار نداشته بلکه تمام اهل کره ارض با عقل و عدل و منصف می باشند و البته این شخص بزرگوار با همه محبت و وفات که در حق امت و پیروان خود داشته زمام امور امت خود را بدست هر کس و کف هر بی ملاحظه نداده است چیزی که هست قانون و قرائت در آن حضرت امروزه تا یک درجه از مجرای خود خارج است پس باید کاری به کنیم که قوانین اسلام بمجرای طبیعی خود گذارده شود و راه آن هم یکی است اگر چه قانون عدلیه بتأخیر افتاده ولی همه میدانند که هر روزمانی پیش آمده و مجلس را از وظیفه خود باز داشته است و راه چاره اینست که کمیسیونی مرکب از حجج اسلام و علمای مجلس مقدس وعده دیگر از و کلاء معترم بقانون عدلیه خارجه مسبق هستند تشکیل شود و هر روزیکه مجلس تشکیل می شود این کمیسیون هم از صبح حاضر شده قوانین عدلیه را فصل بفصل تنقیح و تصحیح نموده عصر بمجلس بدهند و در مجلس مطرح شده بزودی تصویب شده و بگذرد و اگر باین ترتیب عمل شود عقرب بطور خوب قانون عدلیه تمام شده و امور مردم اصلاح خواهد شد.

آقا ملاحسن - اگر فردا این روزنامه را بخوانند مردم چه خواهند گفت مذاکره در این خصوص دیگریست است همانطور که آقای حاج امام جمعه فرمودند مطلب را تمام کرده و نتیجه بگیرند.

رئیس - حالا باید این کمیسیون تشکیل شده و اعضا آن انتخاب شوند باینکه انتخاب اعضاء کمیسیون را تصویب نمودند و فرار شدند و جناب رئیس اعضاء آن را انتخاب نموده اطلاع بدهند در این موقع رقمه که حضرت حجه الاسلام آقای آقا سید عبدالله مجتهد بمجلس مقدس نوشته بودند قرائت شد و مشعر بود

بر این که دستخطی از طرف حضرت آیه الله حجه الاسلام آقای آقا ملاحسن کلام خراسانی دام ظلّه برای من رسیده است که آن عده از علماء که برای نظارت در قوانین مجلس در قانون اساسی قید شده و باید انتخاب شوند آیا اختصاص بطهران دارد یا از هر کجا میتواند این علماء را انتخاب نمایند اگر چه عقیده بنده این است که از هر کجا می توانند انتخاب نمایند ولی چون در جواب این مسئله باید رسماً از مجلس مقدس جواب داده شود لهذا اظهار می دارم که همین امروز این مطلب را مطرح نموده پس از مذاکره آن نتیجه که حاصل میشود در روی کاغذ رسمی مجلس مقدس نوشته شود که حضور مبارک حضرت معظم الیه ایقاد گردد.

آقا حاج امام جمعه - بنده خیلی تعجب میکنم چون وقت مجلس را خیلی منتظم و با قیمت میدانیم لهذا عرض می کنم بلکه این ماده از قانون اساسی در باب انتخاب نیست تن از علماء اصنام آن روزی که نوشته شد اختصاص بطهران نداشت و از همه جا می شود انتخاب کرد و اختیار با حضرات حجج اسلام است که از هر جا انتخاب نمایند پس خوب است دیگر این مسئله را مطرح قرار نداده و دو ساعت مذاکره نمود که وقت مجلس تمطیل گردد و همین قسم جواب داده شود.

آقا سید مهدی - در خصوص بیست نفر علما که باید حضرات حجج اسلام عیبات عالیات آنها را معین فرموده و پنج تن از میان آنها بقره انتخاب شوند اگر اختصاص بطهران نداشته و از هر جا انتخاب شوند آنوقت ترتیب فرجه بچه قسم خواهد بود و باین طور تولید اشکال خواهد کرد.

اسدالله میرزا - بنده در باب انتخاب و تعیین بیست نفر از علماء از هر نقطه که باشد حرفی ندارم ولی می خواهم این یک نکته را متذکر شوم که این بیست نفر باید از علماء باشند که عالم بمقتضیات زمان هستند که رعایت این مسئله خیلی اهمیت دارد.

آقا شیخ حسین - در باب تعیین بیست نفر از علماء چندین مرتبه در مجلس مذاکره شده و مخصوصاً چندین مرتبه بنده اظهار داشتیم پس باید هر چه زودتر جواب حضرت آیه الله برود اما در باب قرعه که ایراد وارد کردند اگر مخصوص بطهران نبوده و از هر نقطه انتخاب شوند تولید اشکال خواهد کرد بنده عرض میکنم هیچ اشکالی ندارد چه از طهران چه از خارجه انتخاب شوند اساساً آنها نوشته شده دومجلس قرعه میکنند اساساً آن پنج نفر معین شده آنوقت اطلاع داده میشود که تشریف بیاورند بمجلس اما اینکه شاهزاده اسدالله میرزا گفتند که این هیئت از علماء که انتخاب می شوند باید عالم به مقتضیات عصر باشند بنده عرض می کنم آقایان حجج اسلام که این علماء را انتخاب میکنند از همه بهتر بمقتضیات زمان عالم بوده و از همه ما بهتر میدانند که چه اشخاصی را انتخاب کنند.

رئیس - اسامی اعضاء کمیسیون که برای قانون عدلیه لازم است معین نموده اطلاع میدهم و جواب مرقومه حضرت حجه الاسلام هم بطوریکه گفته شد نوشته شده در مجلس قرائت شده پس از تصویب ارسال میشود و جناب وزیر امور خارجه هم تشریف آورده اند می خواهند در باب بیله سوار توضیحات بدهند.

مستشار الدوله - چند روز قبل بموجب تلگراف خبر رسید که سالدات های روس به بیله سوار آمده چند قریه را آتش زده و قتل و غارت کردند راپورت این اخبار از امرا اگر خواستیم چون هنوز درست معلوم نگشته و محقق نشده بود آقای وزیر امور خارجه فرمودند پس از رسیدن راپورت توضیحات کامل داده خواهد شد حال از قراریکه معلوم میشود یک راس اسب از صاحب منصب (کماندر) روسی فرار از باین طرف آمده بود چند نفر سوار و قزاق آمدند در خاک ایران و دونفر را متول نموده اند چند نفر در صد جاوگیری آنها بر آمده زد و خوردی در میان آنها واقع شده چند نفر از طرفین با یک صاحب منصب روسی کشته شده و بعد مجدداً هر چه سالدات و قزاق که در سرحد روس بوده بکام قزاقها برخواست و بگاک ایران آمده چند قریه را با گمرک خانه دولتی ایران سوزانیده و اهل قرا آن حدود را قتل و غارت نموده اند این خبری بود که متواتراً بوقلا رسیده حالا جناب وزیر امور خارجه بهتر اطلاع خواهند داشت باین ترتیب و واقعت این مطلب اهمیتش خیلی بیشتر از مسئله سرحد ارومی است بجهت آنکه آنجا شرایط و تمدنی از عشاير و ایلات متبرده داخلی است ولی در اینجا تمدنی از طرف قشون منظم دولتی مثل دولت بیه روس که تا اکنون همه را دعوی اتحاد و دوستی با دولت علیه ایران داشته است اولاً چرا باید صاحب منصب روس قبل از اینکه اسب خود را از ما و زمین سرحدی بخواهد با عده قزاق مسلح وارد خاک ایران شود و آدم بکشد و اگر هم فرضاً تخطی از طرف ایرانی هم شده بود لازم بود که بدو بدولت خود اطلاع داده و اجازه بخواهند تا حال هیچ صاحب منصب بدون اجازه دولت متبوعه خود نمیتواند داخل خاک دولت همجوار دیگر بشود و در ما اینرا کشته تلگرافخانه و گمرکخانه دولتی را که ناموس دولت و ملت است آتش بزنند و خانه های رعایا را آتش زده سوزانند البته جناب وزیر امور خارجه توضیحات خود میدهند و اقدامات لازم که باید بشود کرده اند حالا می خواهم بدانیم که در این خصوص چه اطلاعاتی دارند و چه اقدامی نمودند و در این باب مذاکره با وزیر امور خارجه دولت روس در سن پترزبورگ کرده اند یا نه.

وزیر امور خارجه - بلی چند روز قبل در این باب استوالاتی از من شده بود عرض کردم که تلگرافات مختصری از بیله سوار رسیده بود و بطوری مختصر بود که امکان نداشت توضیح و اطلاع کامل داد این بود که تلگراف بیسارلار موقر شد که فوراً خود را به بیله سوار رسانند و ماقوم را از آستانا و بیله سوار اطلاع بدهند و همچنین بر رئیس گمرک تلگراف شد که از آنجا راپورت مفصل بدهند حالاً بعد از این تفصیلات تلگرافی از سالار موقر رسیده تقریباً باین مضمون است که آقای مستشار الدوله تقریر کردند (تلگراف مزبور قرائت شد از قرار ذیل)

(تلگراف از آستانا) توسط حضرت اجل آقای امیر مرز حکمران اردیل و مضافات دام اقباله حضور مبارک حضرت مستطاب اشرف آقای وزیر امور خارجه مد ظل - المالی روز چهار شنبه وارد آستانا بجهت کسب مطالب که جناب قونسول نیز در آستانا تشریف داشته اند تاکنون هست بموجب راپورت گمرک و مذاکرات یک نفر که از بیله سوار بدست حدوت و

و نوع نزاع یکسره با ستارا آمده بود چاکر بعرض میرساند یک راس اسب قزاق فراراً بگاک ایران می گذرد کماندار همان ساعت بدون این که اسب را از سرحد دار وغیره مطالبه بکنند با حالت مستی با اتفاق هفت نفر قزاق میروند عقب اسب دو نفر از نوکرهای شاهسون اسب خودشان را میچرانند اسب فراری آمده داخل باسپهای همان دو نفر میباشد کماندار بعضی اینکه نزد آنها می رسد بدون هیچ گونه سؤال و جواب یکی از آن دو نفر را با گلوله زده میکشد آن دیگری که وضمن کار را اینطور ملاحظه میکند فرار مینماید او را نیز از عقب تیر زده میکشد شش نفر از شاهسون که نوکر خودشان را از دور همچو می بینند چندتیر بطرف قزاقها خالی میکند تیر آمده بکماندار با دو نفر قزاق خورده میکشد مرتکبین فرار نموده قزاق و سالدات هجوم آوردند به بیله سوار اول گمرک را و بعد بخانه های بیچاره رعیت آتش زده میسوزانند و هر کس بجوشان می آید تیر باران میکنند قریب پنجاه شخص خانه با تمام بود و نبود را سوخته چهل نفر هم در حریق و با ضرب گلوله می میرند باین اکتفا نکرده رفته قریه زرگر را که دوست و پنجاه خانوار سکنه دارد سوزانده چهارده نفر تیر در آنجا می کشند از آنجا عبور کرده می روند بشهرین سوکودر چهارده فرسخی بیله سوار و عبور گاه تمام ایلات و شاهسون است و به طایفه سرخان بیکتو بر می خورد جوشان و ساندنوده بیست نفر هم در آنجا میکشند نسبت در این درجه بی اعتدالی و تعدیات قزاق و سالدات و تلفات مالی و جانی مسامین طوایف شاهسون جمعیت و ازدحام نموده درازانده و صد آن بودند به بعضی دفاع به مقابل بر آمده و بر آبروی نمایند لای الورود چاکر مسبق و مستعجز بروده سر پیم آدم فرستاده و قدغن دادم تا ورود چاکر ابتدا بی اقدامات نبوده باشند و توقف چاکر نیز در آستانا بدین مناسبت است که قونسول از وزیر مختار اجازه خواسته به همراهی چاکر میروند بیله سوار بودن او با چاکر خیلی مفید و دخیل است مترصد بودم اجازه از هم صادر بوده با هم برویم چنانکه امروز هم در آستانا هستم اگر تاشب جواب نرسد فردا علی الصبح آیشاه الله چاکر هازم خواهم بود عرض دیگر قرائشان بود پیش از ورود چاکر استعداد آماده و مهیا بوده باشد لیکن تاکنون آتاری معلوم نیست و جلوگیری شاهسون نیز اهمیت فراهم آورد و نسبت بهم سیم تلگراف در بیله سوار هر چه اقدامات و راپورت چاکر بواسطه اردبیل عرض خواهم نمود در این صورت تاخیر در عرض عریض می شود.

(سالار موقر) **وزیر امور خارجه** - بعد از رسیدن این تلگراف تلگرافی کردم بشارژ دافر خودمان در پترزبورگ و مضمون همین تلگراف را هم درج کردم که بوزیر امور خارجه دولت روس در آنجا ارائه بدهد و همین طور مرسله رسمی به سفارت روس در اینجا نوشته و مضمون این تلگراف را هم اشار کرده و خیلی اظهار استعجاب از اتفاق این وانمه کرده و نوشتیم که باید استرضای خاطر ادلیای (دم) را بخواهند و از عهده غارت اموال منزه بر آید و هر قدر که خسارت وارد آمده جریان نمایند پس از نوشتن این رقمه سفیر آمد بلانسان من و مذاکرات زیاد شد و سفیر اظهار داشت که برخلاف

این راپورت که بجهت شما آمده از برای ما رسید است و ما چنین راپورت داده اند که بدو از طرف شاهسون ما بیدارت بپنجار و تخطی شده است بالاخره بعد از مذاکرات قرار شد که سفیر تلگراف نماید بویس فونند اردبیل بطوری که سالار موقر هم تلگراف کرده بودند تحقیقات لازم و راپورت صحیح بدهند که اقدامات لازمه بشود.

مستشار الدوله - بلی منظر خواهیم بود که تا راپورت سالار موقر برسد ولی یک فقره هم راپورت ما رسیده که موافق است با راپورت ما مورد رسمی ما که سه فرسخ از خاک ایران الان در تصرف سالدات دولت روس است جهت این چه بوده.

وزیر امور خارجه - ابتدا در این باب نه رسمی و نه غیر رسمی اطلاعی بمن رسیده اگر رسیده بود اقدامات لازمه در این خصوص میشد و ابتدا من در این باب اقدامی نکرده ام گمانم این است این تلگرافی که سالار موقر شده راپورت صحیح بیاید اگر چنین مطلبی باشد البته اقدامات فوری خواهد شد ولی در این باب تا اکنون بمن اطلاع رسمی و غیر رسمی رسیده.

حاجی معین التجار - علاوه بر آن اقداماتی که جناب وزیر امور خارجه باید بفرمایند اینست که یک کاری بکنند راپورت هر روزه آنجا برسد چون سیم تلگراف در آنجا قطع شده راپورت دیر خواهد رسیده و اسباب تأخیر کار خواهد بود باید در زود رسیدن راپورت هر روزه علاج فوری نمایند.

وزیر امور خارجه - راپورتی که از آنجا میرسد با سیم اردبیل مغایر میشود و از آنجا تا اردبیل بیاید قدری مدت لازم دارد اگر تا خبری بشود از این جهت است و تأکید شده که هر روزه اطلاعات بدهند.

حاج معین التجار - اگر قاصد بگذارند از آنجا تا اردبیل یک روز خیره برسد و تا سیم تلگراف آنجا اصلاح شود باید قاصد هر روزه در آنجا باشد

وکیل التجار - خواستم عرض کنم اینکه جناب وزیر میفرمایند در جلو آمدن سالدات بین راپورت رسیده و در این باب مذاکره نشده بنده در روزنامه های روسی دیدم که خودشان نوشتند سالدات روس ده درس بگاک ایران تجاوز نموده و در آنجا هستند خیلی است که میفرمایند این خبر بما نرسیده است.

حاج محمد اسدالله آقا - حال سال ها است که این سرحد بوده گاهی در سرحد خصوصاً در این سرحدات طرف آذربایجان بواسطه ایلات اتفاقات می افتاد و یک کمیسیون هر سال در سرحد تشکیل شده و قطع گفتگو میکردند امسال دولت روس با سیم امنیت تبعه خود سالدات و قزاق زیاد در سرحد گذاشت و در این مدت که دعوا و نزاعی هم اتفاق می افتاد هیچوقت از طرف ما مورین دولت این گونه حرکت ناشی نشده اینکه اشتها میدهند اول سبقت از طرف شاهسون شده چنین چیزی مجال است که آنها اول با سالدات روس طرف شوند باین راپورتی که شخص بلژیکی از اجزاء بستخانه در آنجا بوده داده همانطور که گفتند اسبی از سالدات فرار میکند می آید بگاک ایران و آنها چند نفر قزاق با یک کماندار می آیند آن دونفر شاهسون را میکشند بر فرض سلیمان که اول حرکتی از طرف شاهسون ها شده آنها تپاست بدون اجازه وارد خاک ایران شده این حرکات را

بنمایند بایستی بدولت خود اطلاع بدهند تا بطریق قانون اقدام شده آنها را تنبیه و مجازات کنند اینک قشون منظم یک دولتی که کمال مناسبات و روابط را با دولت دیگر دارد یکدفعه هجوم آورده داخل خاک همسایه شوند و تلگرافخانه دولتی را آتش بزنند خانه های رعیت را سوزانیده شکم باره کنند و تاخت و تاز نمایند دورس از خاک همسایه تجاوز و در آنجا اقامت کنند خیلی عجیب است که با این تفصیل جناب وزیر می فرمایند که سفیر انگار از پیشدستی سالدات نموده و این تجاوزات را اقرار ندارند و میگویند که تخطی از طرف شاهسون ها شده است **وزیر امور خارجه** - تمام این مطالب را بسا وزیر امور خارجه روس بتوسط سفیر خودمان در سن پترزبورگ مشغول مذاکره هستیم و آنچه که باید اقدام بشود نموده و مینماییم و اینجا هم با سفیر مذاکره شده همانطور که سالار موقر تلگراف کرده بودند با قونسول بروند در بیله سوار و تحقیقات مشترک بنمایند بعد از اتمام این تحقیقات و رسیدن راپورت باز با وزیر امور خارجه مذاکره خواهد شد و امیدواریم که با روابط دوستی بین دولتین این مسئله در کمال خوبی انجام پذیرد.

صادق حضرت - چیزی که مسلم است این است که در سرحد بیله سوار یک عده قشون منظم دولت روس تجاوز کرده تلگراف خانه و چند قریه را آتش زدند و بی جهت متعرض اموال و نفوس اهالی یک مملکت بی طرف شدند که در هیچ قانونی روانست متعرض شدن باهالی بی طرف بنده میگویم همانطور که در چند روز قبل جناب مستشار الدوله گفتند بر فرض اسب قزاق را در شاهسون هاد زده بودند این مسئله اجازه نمیدهد که یک عده قشون منظم دولت همسایه وارد خاک ایران شود و حال آنکه از قتل که در خاک ایران واقع شده محقق است که تخطی از طرف سالدات روس شده در اینصورت بر حسب حقوق بین الملل هیچ قانونی اجازه نمیدهد که یک عده قشون رسمی و منظم دولت روس وارد خاک ایران شده و برخلاف استقلال حکومت یک مملکتی رفتار نمایند و بر فرض که خدای نخواسته جنگ رسمی هم بین دولتین باشد باز هیچ قانونی اجازه نمیدهد که یک عده قشون منظم حمله بر رعیت بی طرف نمایند و آنها را بکشند و بسوزانند در هیچ جنگی رعیت را کار ندارند زیرا که بر طرف است و بنده نمیدانم این مسئله را بچه طور ترجمه و بیان نمایم.

اسدالله میرزا - یک لفظ حقوق بین المللی هست ولی معنی آن در یک مملکت میتواند باشد که اتحاد و اتفاق کامل باشد چنانچه در هر جا که اختلاف پیدا شده این حقوق بین الملل در آنجا منظور نشد مثل مراکش وغیره و هر وقت که اتحاد و اتفاق داخلی پیدا شد این حقوق هم منظور خواهد بود خواستم عرض کنم جناب وزیر که آنها اخبارات جعل کرده و انتشار دادند که تخطی از طرف شاهسون ما شده بود که یک عده سوار حمله بکنند از طرف روس آورده بدین واسطه کمک و مدد از برای جلوگیری خواسته این شد که این زد و خورد اتفاق افتاد و این خبر جعلی را در روزنامه های روس و بعضی از روزنامه های خارجه درج کردند حالا عرض

میکنم که جناب وزیر امور خارجه این مطلب را که تحقیق کرده محقق و معلوم شد تخطی از طرف قزاقها بوده توسط مأمورین خارجه دریازیس ولندین این خبر را برسانند که در روزنامه های رسمی خارجه درج شود تا حقیقت و حقاقت معلوم گردد و تکذیب آن اخبارات جعلی هم شده باشد به بنده این مطلب گویا لازم باشد

وزیر تجارت - نظامنامه شرکت عمومی تجارتی را مدتی است که به مجلس فرستاده خواستم که زودتر و کلاسه محترم ملاحظات خودشان را نموده تصویب شود چون بعضی خواستند شرکتی بشایند استعمال شده که نظامنامه آن تمام نشده اگر زودتر تمام کرده می دادند خیلی لازم بود.

رئیس - این نظامنامه که می فرماید هنوز به مجلس نیامده و آن نظامنامه انجمن تجارتی مطرح مذاکره هست و این نظامنامه شرکت را اگر در کمیسیون ملاحظه شده می آید به مجلس و می گذرد و هر گاه نشده زودتر رجوع بکمیسیون میشود و به مجلس می آید.

(در این موقع جناب حاج سید عبدالحمید شهبانی از جناب وزیر امور خارجه سئوالاتی از کیفیت سوه رفتار مأمور دولتی در مصر نمود که تجار ایرانی مقیمین در مصر از او شکایت داشته عزل و عوض او را خواستار بودند آیا چه اقدامی شده است جناب وزیر امور خارجه اظهار داشتند که آن شخص را تغییر داده در عرض مأمور دیگری مینماید)

رئیس - محض اطلاع آقایان و کلاسه که مسبوق باشند تا آنکار خودشان را حاضر نمایند روز شنبه لایحه وزیر مالیه در باب قند و چای خوانده میشود و مطرح مذاکره می گردد

مجلس وقت فروب ختم شد

مذاکرات روز شنبه

غره شهر ربیع الثانی ۱۳۲۰

دارالشورای عالی

خلاصه مذاکرات روز شنبه ۱۸ آقامیرزا طاهر قرائت کردند

(اسامی قائمین روز شنبه از قرار ذیل خوانده شد)

حاجی سید نصرالله آقا سید مصطفی
رئیسالتجار توفیق الاسلام
امینالرعایا قوام دیوان
حاجی آقا بابا آقا شیخ اسمعیل
آقا شیخ محسن خان

رئیس - رقمه از طرف وزیر داخله رسیده قرائت میشود

قرائت شد مشعر بود بر اینکه امروز که غره است هیئت کابینه وزراء استعفای خودشان را تقدیم خاک پای مبارک اهل بجز حضرت همایونی نموده اند و موقع قبول یافته است لهذا اطلاعاً بجناب عالی زحمت داده به مجلس مقدس اطلاع بدهید

رئیس - معلوم میشود که هیئت کابینه وزراء استعفا داده اند و هنوز معلوم نشده است که علت استعفاء ایشان چه بوده البته تحقیق خواهند شد این لایحه ایستکه جناب صنیع الدوله پیشنهاد نموده بودند در روز پنجشنبه هم قرار شد که امروز مطرح شود و مطرح میشود

مستشار الدوله - مستثنی از عرض استکه در تمام شعب امور محتاج با اصلاحات هستیم یعنی اسد احتیاج را با اصلاحات داریم بطوریکه آقای وزیر مالیه در این لایحه توضیح فرموده اند در ممالک دیگر هم برای رفع ضروریات و حوائج فوق العاده گاهی محتاج استعراض میشوند از خارج یا از داخل و اگر در ایران استعراض مشکلاتی نداشت شاید اقدام با استعراض میشد ولی این فقره خالی از مشکلات نیست و در هر صورت استعراض هم تعدیلی است بر ملت که باید بالاخره اصل و فرع آنرا بپردازد پس باید برای استحصا اصلاحات لازمه اهالی ایران باید متحمل مالیاتی علاوه بر آنچه هست بشوند یعنی از یک دست آنچه می دهند از دست دیگر چند برابر می گیرند در حقیقت هر مالیاتی که علاوه بر سابق تعدیل ملت شود بذری است که ملت آشنانده و چند برابر آنرا حاصل میکنند تبادل و تطامنی دخل و خرج بمنزله حرکتی استکه بخرج مالیه مملکت داده میشود قوای مالیه مملکت که در حال سکون است با تبادل دخل و خرج به حرکت افتاده قوای منطوره را ظاهر می سازد و اگر درست ملاحظه شود مالیاتی را که در عایای ایران می دهند نسبت به مالیات سایر ممالک خیلی کم است بطوری که جناب وزیر مالیه در لایحه توضیح فرموده اند این جزئی تفاوتی که بر قند و چای منظور میشود هیچ اهمیتی ندارد چون این مال التجاره بیشتر از روس و انگلیس وارد ایران می شود تا اندازه رضایت آنها لازم است نظری روابط همجواری و مناسبات یک جهتی که از سایرین دراز بین دولت ایران و دولتین مزبورین برقرار است گمان نمیکنم در این مورد از این مختصر مسامحه مضایقه داشته باشند شاید تصور شود که با افزایش منی ده شاهی در قند و چای قران در گروانکه چائی کسر و نقصی بر مقدار قند و چائی حاصل شود ولی بتجربه دیده ایم که با این مختصر مالیات ابدی در مقدار این مال التجاره تفاوتی حاصل نمیشود چنانکه دوسه سال قبل قیمت قند از چهار پنج هزار بهشت هشت بلکه در آذربایجان به نه هزار رسید معذراً در صرفیات تفاوتی ظاهر نگشت اما در هر کاری که اقدام شود یک جد وافی و سعی کافی لازم است تا ما با عزم راسخ متوجه آبادی و تعمیر خانه خود باشیم از دیگران هم نباید توقع مسامحه داشته باشیم با هم تکرار میکنم که گمان ندارم دولتین روس و انگلیس در این موقع این مختصر مسامحه را مضایقه کنند فرضا اگر نتوانیم با آنها بقبولانیم که این مختصر تفاوت قیمة در مقدار مال التجاره کسر و نقصی حاصل نخواهد کرد لایحه در همین فقره یعنی در ماده قند و چائی از راه دیگری استفاده کنیم بدون اینکه محتاج به مسامحه آنها باشیم

آقامیرزا ابوالحسن خان - در این لایحه که جناب وزیر مالیه داده و خوانده شده و در محسنتات آنها آقای مستشار الدوله بیاناتی فرمودند بهیچوجه جای انکار نیست ولی قرار بود که لایحه مزبوره در کمیسیون خوانده و ملاحظه شود بعد باید به مجلس و گمان نمیکنم که کسی در این مورد با رای جناب مستشار الدوله مخالف باشد البته ما باید از برای آبادی مملکت همه قسم اقدامات و ممراسمات را داشته باشیم و بجهت مامکان دارد که اگر دوشاهی بهیای یک فتنجان جای بهیچم می توانیم ملاحظه یک شاهی بیشتر بهیچم خاصه وقتیکه آن تفاوت هم بمصارف لازمه آبادی مملکت برسد ولی چیزیکه می خواهم

عرض کنم جناب مستشار الدوله و جناب صنیع الدوله این است که مسئله قند و چای مسئله تجارتنی است و تجارت هم در همه جای دنیا آزاد است همین طور که میفرمایند باید در این موقع مساعدت از دولتین انگلیس و روس بشود آیا با سایر دول هم این مذاکرات میشود بمانه

آقا سید حسن ققی زاده - اجازه بسمید که جواب آقامیرزا ابوالحسن خان را در باب مساعدت دولتین عرض کنم رضایت دولتین بواسطه حصول عهد نامه تجارتنی و تفرقه گمرکی است که بسته شده عهد نامه تجارتنی دولت روس سه موجب عهدنامه ترکان چای است که از قرار صد پنچ بود بعد از آنکه تغییر در تفرقه گمرک داده شد با هر در دولتین قساری داده شد البته با دول کامل الوداد هر ممالکه که با این دو دولت می شود با آنها هم همان مامله را خواهند نمود ولی گمان نمیکنم در این مورد سختی کار این است که موکلین ما ایراد می نمایند که بر آنها تعیملات زیاد نشود اما این مسئله حالا تا یک اندازه از اشکل گذشته است بجهت آنکه فهمانیدن این مطلب بملت نهایت صمیمیت را داشت حالا دیگر رفع آن مشکلات شده زیرا که ملت آسیای و زحمتی خود را در تحمل این گونه تعیملات میدانند پس از آنکه این ترتیب پیش آمد دیگر یک جزیه مختصری از اشکل میماند که آن رضایت دولتین است و خوشبختانه این تعیمل را بهیچای بلند بشام ملت القاء کرده و می قبولانیم برای اینکه از صد جزیه ده جزیه از زحمت این کار پیشرفت کرده و آن قبولانند ملت است و بعد از آن همه مساعدت دولتین البته آنها هم بوظیفه ایران دوستی که لازمه مساعدت است و میل باطنی آنها بترقی ایران است در این باب همراهی خواهند کرد و اگر ما بخواهیم تمام عهدنامه را موقوف ملاحظه نموده و مساعدت را رعایت ننمائیم دیگر آن دوستی نمی شود حالا وقت دوستی و مساعدت است و این موقع یک آئینه خوبی است بجهت دوستی زیرا که اکثر اهل این مملکت صاحب حس هستند اکثر میگویند که همسایه های ما ترقی ایران را میخواهند و بعضی هم سوه ظن دارند و میگویند هیچ وقت همسایه ها ترقی ایران را طالب نیستند پس این مسئله یک امتحان بزرگی خواهد بود از برای دوستی دول همجوار و ترقی ایران و سعادت ملت آن بسته است بکشایش مالی اگر از این راه گشایش نشود از راه دیگر گشایش خواهد شد که آنوقت تمام ملت فردا فرد میدانند که ایشان مساعدت ندارند و آنوقت رضای میشوند بتعمیل های زیاد مثل اینکه دولت فرانسه در آن منتهای درجه شدت و کلاضان رای دادند که یک ربع مالیه خود را بدولت بدهند و آنها هم بانهایت میل دادند البته رعیت ایران هم میتواند که نجات چندین هزار ساله خود را تجدید کند چطور که در مسئله دخانبه ملت ایران قدرت ملیت خود را بروز دادند یعنی یک اتفاق و اتحاد کامل از این ملت بروز و ظهور کرد در این موقع هم مساعدت مالی می نمایند و آن جوهری که رویش زنگ گرفته بود یک دفعه از زیر زنگ بیرون آمده است امتداد ذاتی خود را آشکار می نماید

حاجی محمد اسمعیل آقا - مطلب همین استکه فرمودند و گمان نمیروند که حساب اهل این مملکت و ملت ما نقصانی پیدا کرده باشد و در این

لایحه جناب صنیع الدوله اگر درست دقت شود صرفه و نفع آن کسانی استکه ملاحظه آن ها را می نمایم معلوم استکه قند و چای قلمانی دوهزار گریه برمی دارد و قتیکه راه باشد منی ده شاهی که می خواهند ببنهند از تفاوت گریه برودن می آید و ارزاتر وارد میشود بیشتر هم صرف میشود پس در حقیقت صرفه بحال دولتین همسایه است و خودشان هم این مطلب را می دانند ولی بنده می گویم چه ضرر دارد که ما این مخارج را از گردن خود برداریم و این قند و چای از لوازمات ضروریات زندگانی ما نیستکه اگر یک روز نفوریم شب از گرسنگی نفوایم پس بهتر این استکه ما بکلی این قند و چای را نفوریم و پول آنرا بصرف آبادی این مملکت بدهیم پس این ملاحظه که وزیر مالیه در این لایحه کرده اند در حقیقت صرفه دولتین مجاورین را ملاحظه نموده و اگر در این مقام اظهار مساعدت در امتیاز حیات ملت باندازه هست که راهی دیگر پیش بگیرند و از آن راه بهتر تدارک این فایده را بنمایند

وکیلالتجار - بنده می خواهم توضیحی در اینباب عرض کنم این مسئله نه تعدیلی بر ملت میشود و نه از توسعه مال التجاره کاسته می شود زیرا که اگر نظر با کونومی بنمائیم می بینیم بهمان میزان که آقای حاج محمد اسمعیل آقا گفتند بر فرض یکی دوسال یک نده شاهی بدهیم بعد از دوسال که راه ساخته شد گریه حمل ارزان میشود و این هم باعث توسعه تجارت میشود و هم باعث تنزل قیمت مال التجاره زیرا که امروز گریه بعضی اجناس را بواسطه نبودن راه آن می بینیم برابر است با قیمت آن جنس پس وقتی که راه آن دایر شود لابد هم باعث توسعه مال التجاره و هم باعث ارزانی آن در داخله خواهد شد و در این صورت این فقره نه تعیمل بر رعیت خواهد بود نه از رواج مال التجاره کاسته خواهد شد

لسان الحکماء - فرمایشات صحیح می شنوم و تأیید میکنم آن فرمایشات را اما لفظ تعدیل که گفته میشود بدیهی است که اسباب حفظ نظام مملکت صندوق مملکت است امانه صندوقی که ملت وجه آنرا بدهد مثل دوره استبداد یعنی مصارف برسد امروزه اختیار نظام مملکت و صندوق مالیه با مجلس است و البته هر چه بملت تکلیف شود خواهند داد چنانچه دولت آمان سینه هزار قشون منظم بر اسلحه دارد و کور و هم مصارف آن میشود پس ما چگونه میتوانیم با پانزده کور که داریم تمام آن را بخارج قشون نماییم و حفظ اسلام و حدود و نفور مملکت خود را بنمائیم - در صورتیکه صندوق خود را اصلاح ننمائیم همه روزه همین طور میشویم که در فلان سرحد چه میشود پس ملت همانطور که آقای ققی زاده گفتند فدا کاری خواهند نمود مثل این که ملت فرانسه در آن موقع صد و بیست هزار کور و پشتر تیج فدا کاری نمود و مملکت خود را حفظ کرد

آقا شیخ محمد علی - این مسئله راجع بدو چیز است یکی قبول ملت است و یکی قبول و مساعدت دولتین اما قبول ملت البته وقتیکه مجلس این تکلیف را بنشیند از روی وطن پرستی خواهند داد پس این مسئله اشکالی ندارد اما قبول دولتین هم البته باید ملاحظه بنمایند که اگر مملکت ما ثروت نداشته

باشد و خراب باشد از تجارت آنها کاسته میشود ولی در صورتیکه در مملکت ثروت باشد راه آهن باشد در تجارت آنها توسعه پیدا خواهد شد و منافی که باید بپردازند بیشتر خواهند برد پس گمان نمیکنم آنها هم از مساعدت خود دریغ نمایند

حاج امام جمعه - بنده گمان میکنم تمام علمای دنیا که از مذاهب و تفرقه های اهلای که اطلاع دارند میدانند دو چیز در ملت اسلام است که در سایر ادیان ملل دنیا نیست یکی اینکه دین پاک اسلام همانطور که اخلاق و عادات مردم را تهذیب نموده اغلب بلکه همه امور سیاسی را نیز متکفل بود یعنی سیاسیات جزء دیانت اسلام است دوم اینکه هیچیک از ملل عالم بقدر مسلمین التزام بجزئیات و لوازم دین خود ندارند و ملت اسلام بیشتر از تمام ملل در حفظ جزئیات دین ثبات وجد دارند و این قدری که امروزه حیات ما متوط و مربوط باصلاح مالیه بود اگر مسامحه در این باب بشود بکلی حیات پانچکی مملکت دچار مشکلات خواهد شد پس امر ما باین حیات و مامت دایر است در این صورت دولتین هم جوار باقتضای خیرخواهی در باره توسعه بشر که دارند در این موقع که ما ملت ایران اول قدم بجاهد ترقی و تمدن میگذاریم کمال مساعدت را باید بمانا بنمایند و اگر از آنها در این مورد مساعدتی نشود معلوم میشود مانع از ترقی ما بوده حیات ملی ما را نمیخواهند در این صورت بنده که یکی از روحانیین این مملکت هستم گمان میکنم تمام اهالی از استعمال این جنس که خارج از ما کل و مشرب بوده است باقتضای دیانت متوع شوند و کلیه روحانیین در این باب با بنده هم عقیده باشند

رئیس - امروز در این ماده دیگر باندازه مذاکره شده است حالا بماند و آن لایحه دیگر را بخوانند

(لایحه دیگر جناب صنیع الدوله وزیر مالیه در خصوص مالیات بلدی قرائت شد)

رئیس - در این باب حرفی دارید یا نه اگر حرفی نیست رجوع بکمیسیون بشود (قرار شد راجع بکمیسیون گردد)

احسن الدوله - همه میدانند که در دول متعده قرض کردن موجب اعتبار دولت است و تعدیل بملت هم نیست هر کس مال و جان خود را بخواهد باید مالیات بدهد اما در باب خانه ها که نوشته اند سالی ذری صد دینار بدهند این فقره باید تفاوتی بین اشخاص شمول که خانه پنجاه هزار ذری دارند با آنهایی که خانه صد ذری و دویست ذری خشت و گلی دارند گذاشته شود

رئیس - کافندی ایست که از وزارت مالیه نوشته اند در باب وظایف قرائت شود (قریب بیستون ذیل قرائت شد) در باب قانون متوفیات که از مجلس مقدس گذشته و مدت آنرا از اول مشروطیت قرار داده اند این مطلب قدری باعث اشکل گردید زیرا بعضی اشخاص در اول سال حقوق خود را گرفته و فوت کرده اند مؤید قول بنده هم کافندی است که وزارت داخله نوشته اند خوب است قراری در این مسئله داده شود که تولید بعضی اشکالات نشود کافندی وزیر داخله قرائت شد که میرزا علی خان وقایع نکار ملزمنه را می واجب خود را در اول سال گرفته و فوت کرده نظام السلطان آن وجه را از ورثه مطالبه مینماید و ورثه هم در پرداخت آن ابا دارند خوب

باشد و خراب باشد از تجارت آنها کاسته میشود ولی در صورتیکه در مملکت ثروت باشد راه آهن باشد در تجارت آنها توسعه پیدا خواهد شد و منافی که باید بپردازند بیشتر خواهند برد پس گمان نمیکنم آنها هم از مساعدت خود دریغ نمایند

حاج امام جمعه - بنده گمان میکنم تمام علمای دنیا که از مذاهب و تفرقه های اهلای که اطلاع دارند میدانند دو چیز در ملت اسلام است که در سایر ادیان ملل دنیا نیست یکی اینکه دین پاک اسلام همانطور که اخلاق و عادات مردم را تهذیب نموده اغلب بلکه همه امور سیاسی را نیز متکفل بود یعنی سیاسیات جزء دیانت اسلام است دوم اینکه هیچیک از ملل عالم بقدر مسلمین التزام بجزئیات و لوازم دین خود ندارند و ملت اسلام بیشتر از تمام ملل در حفظ جزئیات دین ثبات وجد دارند و این قدری که امروزه حیات ما متوط و مربوط باصلاح مالیه بود اگر مسامحه در این باب بشود بکلی حیات پانچکی مملکت دچار مشکلات خواهد شد پس امر ما باین حیات و مامت دایر است در این صورت دولتین هم جوار باقتضای خیرخواهی در باره توسعه بشر که دارند در این موقع که ما ملت ایران اول قدم بجاهد ترقی و تمدن میگذاریم کمال مساعدت را باید بمانا بنمایند و اگر از آنها در این مورد مساعدتی نشود معلوم میشود مانع از ترقی ما بوده حیات ملی ما را نمیخواهند در این صورت بنده که یکی از روحانیین این مملکت هستم گمان میکنم تمام اهالی از استعمال این جنس که خارج از ما کل و مشرب بوده است باقتضای دیانت متوع شوند و کلیه روحانیین در این باب با بنده هم عقیده باشند

است اولاً قرار داده شود که از ورثه متوفیات مطالبه ننمایند و ثانیاً تکلیفی در این باب معین نمایند

وکیلالتجار - اولاً در مسئله متوفیات رأی داده شد از این تاریخ بعد از آن قرار رفتار نمایند و ثانیاً بنده که در کمیسیون مالیه بود آنچه که اطلاع حاصل کردم این است که متوفی هاقبوض متوفیات را مضامین کردند بر فرض که چند نفر هم بطور استثناء گرفته باشند باید از اسامی در حق آنها مانعطور معمول شود و اینکه نوشته اکثری حقوق خود را در اول سال گرفته اند میدانند که دستور العمل کی تمام شد و نباید در اول سال گرفته باشند

آقامیرزا محمود - بنده می توانم راضی بشوم باینکه بنوشتن وزارت مالیه که این کار تولید اشکل مینماید از یک قانون وضع شده صرف نظر کرد قانون استثناء ندارد باید بطور کلی مجرا شود

آقامیرزا مرتضی قلیخان - آن روزیکه این قانون بصره رسید قرار بود از روزی که دستخط مشروطیت صادر شده مالیه در تحت نظر مجلس باشد و اگر هم در کتابچه تغییر و تبدیلی شده تفاوتی نمیکند هست چند فقره که پیشکاران مالیات بخیال اینکه خاید حقوق آن شخص برقرار خواهد ماند قبض او را حاشیه کرده و حالا بعضی مردم فوت کرده یا این که تغییر و تبدیلی شده است جزئی است و گمانم این است که آنها راهم بنظر وزیر مالیه واگذار کنند

وکیلالرعایا - باید خیلی از این اتفاقات را در نظر گرفت که بیه و ماخذ و بیه میزان میکنند و باید فهمید که در سال هزار و سیصد و بیست و چهار وزیر یا حاکم بامتوفی چه ماخذ حقوق آنها را داده و چرا داده باید این مسئله را از آنها پرسید و باید بیای آن دهنده حساب کرد تا قانون عمل شود

ساعدا لوزار - مجلس قلمنا باید داخل در این مذاکرات شود اول باید تحقیق شود و توضیحات بخواهند بعد از آن در کمیسیون مالیه که رسیدگی و تحقیق شد آن وقت به مجلس بیاید

آقا شیخ حسین - اینجا نوشته شده حقوق خود را اول قوی ثبت گرفته اند بنده تعجب دارم که سال تمام شده و هنوز مردم حقوق خود را نگرفته اند اشخاصی که این پولها را داده اند ملاحظه خود را کرده اند یا بکسان خود داده اند یا تومانی قلمنا مبلغ کسر کرده اند و باید بیای او حساب کرد قانون هم که از مجلس گذشته برگشت ندارد

مؤتمن الممالک - بعقیده بنده هم این مذاکرات فعلاً لازم نیست و باید صورت متوفیات را بیآورند در کمیسیون مالیه ببنهند و رسیدگی کنند آن وقت معلوم منی شود که کی از چه وقت گرفته یا نگرفته آن وقت می توان در اینباب مذاکره نمود

حسنعلی خان - آن روزی که قانون متوفیات مطرح بود بنده عقیده خود را اظهار کردم و بعضی بر من تاخند و حالا هم عرض نمیکنم که آن قانون در هیچ مملکتی دیده نشده است که قانون در سابق خود هم اثر داشته باشد و برای اجرای قانون مدت قرار می گذارند پس از صدور آن و باید احترام این قانون را بنمائیم گمانم اینستکه این مذاکرات در این